Shree Raghunath Sanskrit Research Institute Library,
Jammu

No. ६८२ - घ

Title सुकृत्य प्रकाशः

Author ज्वालानाथ मिश्रः

Extent 23 Age

Subject धर्मशास्त्रम् पूर्ण

CC-0 Dharmartha Trust J&K. An eGangotri-Vaidika Bharata Initiative

२३

नं० ६७२-घ

सुकृत्यप्रकाशः (धर्मशास्त्रम्)

नं० ६७२-घ

पत्राणि २३ (सम्पूर्णम्)

CC-0 Dharmartha Trust J&K. An eGangotri-Vaidika Bharata Initiative

नं० ६७२-प

सुकृत्य प्रकाशः (धर्मशास्त्रम्)

पत्राणि २३ (सम्पूर्णम्)

CC-0 Dharmartha Trust J&K. An eGangotri-Vaidika Bharata Initiative

नं० ६१७८ क
सुकृत्य प्रकाश:
२३ पत्राणि
कर्ता - ज्वालानाथमिश्र

सुकृतिप्रकाशाज्वालानाथकृत
प्रसन्नतिग्रहत्यागप्रकरण

CC-0 Dharmartha Trust J&K. An eGangotri-Vaidika Bharata Initiative

स०

१ श्रीगणेशाय नमः ॥ वंदे हृत्पद्मपंकजं रसमयं निर्मलं विभुं श्रीप्रदं विघ्नध्वंसपरायणं स्तवविभो देवाग्रपूज्याग्रहं जुष्टं विहृदुपासकैः प्रतिदिनं मुक्तिक्रमानेकविधिः
तुष्टैः चेत्सकलं मनोऽभिलषितं पूर्णं फलं दास्यसि १ वंदे जगणाशादिगामपुरस्कृतं तेपसमुद्गारविं विष्णुवेद्यविशेककर्मेप्रफलं द्विजन्मादिज्ञेतोर्थतः पापापि
रमेशं शिवं सुखकरं धर्मैकमूर्तिं विभुं समस्तानामनंतमाद्विवपुषं शुद्धं चिदेकं गुरुं २ दृष्ट्वा मानवयाज्ञवल्क्यसमृद्धितामस्मामनेकांस्मृतिं शास्त्रास्त्वमतेनिबंध
सकलं तत्त्वामनुध्याय मया तेषां सारतरं निगद्यमततं ले लिख्यते चाधुना आह्नानामिति कर्म मंगलवचनं सर्वं विमृश्यार्थतः ३ आचारादिसमस्तमूलव
चनं कुर्वे सुरूपाभिधं यो वात्स्यमुलो ह्यग्रामवसनः पालिहिज्ञाग्रो महान् काश्यां जनुः सुनामतटे नगरे तोश्रीसंकरामंदिरे ज्ञालानाथबुधः स्थितो बहुसमाः
मिश्रस्तु सारस्वतः ४ आचारः आचारो नाम निषिधातिरिक्तशास्त्रविहितस्वधर्माचरणं तथा च रणमाचारः चारित्रे शीलं नार्यो नरः अनुशयश्चतज्ञानु।
शयं तावत् हृत्शोपतिभुक्तफलात्कर्मणोतिरिक्तकर्मशेषः श्रुतिः कर्मचरणांस्तु यमेव दर्शयति यथाकारी यथाचारी तथा भवतीत्यादि छांदोग्यश्रुतेः यान्यनव
द्यानि कर्माणि तानि सेवितव्यानि नो इतराणि यान्यस्माकं सुचरितानि तानि त्वयोपास्यानि नो इतराणीति तैत्तिरीयश्रुतेः तस्माच्चरणस्योन्नायकत्वात् इति श्रुतेः पुनश्च
तद्य इह रमणीयचरणा रमणीयां योनिमापद्येरन् ब्राह्मणयोनिं क्षत्रिययोनिं वैश्ययोनिं वा कपूयचरणाः कपूयां योनिमापद्येरन् चांडालयोनिं वा पुल्कसो एम०
वा शूकरो वा श्वानो वा इति च शीलेमाने आह्वहः सर्वधर्मेषु कर्मणां मननात् शरणं अनुग्रहश्च दानं च शीलमेतद्धि दुर्द्धराणि इति स्मृतेः समासाशीलमेकं मंग
लान्यपत्यलापे श्राद्धादिकर्मजाते चरणापेक्षं न हि सदाचारहीनः कश्चिदधिकृतः स्यात् आचारः प्रथमो धर्मः आचारहीनं न पुनंति वेदा इत्या
दिश्रुतिस्मृतिभ्यः आचारो बहुमानेभ्यः आचारहीनस्य विहितेष्टादिकर्मण्यनधिकारः अतः आचारणमावश्यकं कर्तव्यं चरणमनुष्ठानं कर्मसमर्पितं

CC-0 Dharmartha Trust J&K. An eGangotri-Vaidika Bharata Initiative

अत एव शारीरिकभाष्येपि सूक्तं तद् कृतेन देवेति वादरीरितस्मिन्नन्ते आचारमहात्म्यं वर्णितं तत्पार्श्वविशेषेण कर्ममात्रे चरतिः मधुमन्मानो बृहस्पतेयो हीनाशिल
ष्टाणां पुण्यं कर्म करोतीति तेनैव लौकिका आचरन्ते धर्मं स्मरेषु महात्मेति च आचारोपि च धर्मविशेष एव अपदेशस्तु कर्म चरणयोर्व्रात्तिलपालोज्ञाजकर्मापेनापु
मयघनेतस्मात् रमणीयचरणाः प्रशस्तकर्माणः कपूयचरणाः निन्दितकर्माणः इति निर्णयः भारतेपि सर्वयोगमानामाचारः प्रथमं परिकल्पते आचारप्रभवो धर्मो
धर्मस्य प्रभुरच्युतः भगवतापुक्तं यद्यदाचरति श्रेष्ठः तत्तदेवेतरो जनः स यत्प्रमाणं कुरुते लोकस्तदनुवर्तते इत्यादिस्मृतेश्च अत एवाचाराद् आचार्यो भवति आचा
र्यस्य वाच्यत्वेनोक्तं तल्लक्षणं तथाहि आचिनोति च शास्त्रार्थमाचारे स्थापयत्यपि स्वयमाचरते यस्मादाचार्यस्तेन चोच्यते इति योगभाष्यविवरणे आचा
र्याद्धैव विद्या विदिता आचार्यवान् पुरुषो वेदेत्यादिश्रुतिभ्यः आचार्योपासनं शौचं स्थैर्यमात्मविनिग्रहः इत्यादिस्मृतिभ्यश्च आचारस्य साक्षात्परंपराया ज्ञानत्व
त्वं तमस्य पिपृक्षलकारणत्वमिति श्रुतिस्मृतीतिहासपुराणादिभिः बहुमानेनाचार एव प्रपञ्चितः भागवतेपि पुरुषार्थचतुष्टयप्रसूतिमिति आचारविधा
नेमनुः आचाराल्लभते ह्यायुराचारादीप्सिताः प्रजाः आचाराद्धनमक्षय्यमाचारो हन्त्यलक्षणम् ४ सर्वलक्षणहीनोपि यः सदाचारवान्नरः श्रद्दधानोनसूयश्च श
तं वर्षाणि जीवति ५ यद्यत्परवशं कर्म तत्तद्यत्नेन वर्जयेत् यद्यदात्मवशं तु स्यात्तत्तत्सेवेत यत्नतः ६ नामुत्र हि सहायार्थं पिता माता च तिष्ठतः न पुत्रदारा न ज्ञाति
र्धर्मस्तिष्ठति केवलः इति ७ आचारविहीनकारणदोषस्तत्र मनुः दुराचारो हि पुरुषो लोके भवति निन्दितः दुःखभागी च सततं व्याधितोल्पायुरेव च आचारला
गे पातकमपि श्रुतं तत्र याज्ञवल्क्यः विहितस्याननुष्ठानान्निषिद्धानुसेवनात् इन्द्रियाणां पुनः पतनमिच्छतीतस्मागे स्मरस्तु पितत्र मनुः अनभ्यासेन वे
दानामाचारस्य च वर्जनात् आलस्यादन्नदोषाच्च मृत्युर्विप्राञ्जिघांसति ८ तत्र मनुः ब्राह्मे मुहूर्ते बुध्येत धर्मार्थौ चानुचिन्तयेत् कायक्लेशांश्च तन्मूलान्वेदतत्त्वार्थ

CC-0 Dharmartha Trust J&K. An eGangotri-Vaidika Bharata Initiative

मु०
२
२

मेवच ९ याज्ञवल्क्यः शिरः पिधाय निर्दिश्य कृतशौचविधिर्द्विजः प्रातः संध्यामुपासीत दंतधावनपूर्वकं १० शौचं मनुः गृहीतशिश्नश्चोत्थाय मृद्भिरभ्युद्धृतैर्जलैः गंधलेप
क्षयकरं शौचं कुर्यादतंद्रितः ११ आचमनस्य स्वरूपं याज्ञवल्क्यः प्रक्षाल्य पाणी पादौ कृत्वा आचामेत्प्रयतोपि सन् आंतरं विप्र तेप स्मात्तस्मादाचमनं स्मृतं आ
चमनविधिः प्रथमं प्राङ्मुख उपविश्य त्वा पादौ प्रक्षाल्य हस्तौ जान्वंतः उदङ्मुखो वा दैवे पैत्रिके दक्षिणामुखः १२ दक्षिणं जानु कृत्वा गोकर्णाकृतिवत्पुनः त्रिः पिबेद्वीक्षितं तो
यमास्यं द्विः परिमार्जयेत् १३ कायतीर्थेन कनिष्ठादेशिन्यंगुष्ठमूलान्यग्रं करस्य च प्रजापतिपितृब्रह्मदेवतीर्थान्यनुक्रमात् आचमननिमित्तानि उच्छिष्टो
विण्मूत्रं संस्पृश्य स्नात्वा चम्य प्रयतो भवतीति विष्णुः भुक्त्वा स्पृष्ट्वा चांडालं विण्मूत्रकरणे विस्मृतेः श्लेष्माश्रुदूषिकाश्वेदो हृद्दशैते तत्त्वां मलाः द्विराचमेत्तेनिमित्तानि
स्नात्वा पीत्वा क्षुते सुप्ते भुक्त्वा रथ्योपसर्पणे आचांतः पुनराचामेद्वासो विपरिधाय च आचमनानंतरं विधिः कुर्यादाचमनं स्पर्शं गोपृष्ठस्यार्कदर्शनं कु
र्वीतालंभनं वापि दक्षिणश्रवणस्य वा यथाविभवतो ह्येते पूर्वाभावे ततः परं आचमनाद्यवाप्त्यै नरः सम्यक् शुचिर्भवति ततः दंतधावनं तत्र दक्षः उषः
कालेनुप्राप्ते शौचं कृत्वा यथाविधि ततः स्नानं प्रकुर्वीत दंतधावनपूर्वकं छंदोगपरिशिष्टे उत्थाय नेत्रे प्रक्षाल्य शुचिर्भूत्वा समाहितः परिजप्य च मंत्रे
ण भक्षयेद्दंतधावनं आयुर्बलेति मंत्रेण भक्षणे विधिरुक्तस्तत्र स्थूलप्रमाणं कनीयस्यग्रसमं सत्वचं सकूर्चं द्वादशांगुलं प्रातः भुक्त्वा पतंगाकुर्भते
येद्दंतधावनं निषिद्धवृक्षाः प्रशस्ताः खदिरश्च कदंबश्च करंजश्च वटस्तथा तिंतिणी वेणुपृष्ठश्च आम्रनिंबौ तथैव च अपामार्गश्च बिल्वश्च अर्कश्चौदु एम० २
म्बरस्तथा एते प्रशस्ताः कथिता दंतधावनकर्मणि सर्वे कंटकिनः पुण्याः क्षीरिणश्च यशस्विनः इति उशना नांगुलीभिर्दंतान्प्रक्षालयेत् नास्तिकपु
ण्यो प्रतिपद्दर्शषष्ठीषु नवम्यां चैव सत्तम दंतानां काष्ठसंयोगाद्दहत्यासप्तमं कुलं अलाभे दंतकाष्ठानां प्रतिषिद्धदिनेषु तथा अपां द्वादशगंडूषैर्मुखशुद्धि

CC-0 Dharmartha Trust J&K. An eGangotri-Vaidika Bharata Initiative

विधीयते अथ प्रातःस्नानादिकालमाह कात्यायनः यथाहनि तथा प्रातः स्नायात् नित्यमनातुरः दन्तान् प्रक्षाल्य नद्यादौ गेहे चेत् तदमन्त्रवित् असत्वाह्नेमकालस्य बहुला।
स्नानकर्मणः प्रातर्नैत्यमुपास्नानं होमलोपो विगर्हितः याज्ञवल्क्यः हुत्वाग्नीन् सूर्यदैवत्यान् जपेन्मन्त्रान् समाहितः वेदार्थानधिगच्छेच्च शास्त्राणि विविधानि च प्रा
तः स्नानमावश्यकं दक्षः प्रातः स्नानं प्रशंसन्ति दृष्टादृष्टकरं हितं सर्वमर्हति पूतात्मा प्रातःस्नायी जपादिकं नरसिंहपुराणे पूर्वाह्णे ध्यानमन्त्रज्ञापूजाहोमतर्पणा
विधिना पवित्रमम्बुपातावगाहनादिभिः दर्शनं विष्णुपुराणे स्नातोऽनन्तरं ततः कुर्यात् स्नात्वा केशप्रसाधनं आदर्शाञ्जनमाङ्गल्यदूर्वाद्यालम्भनानि च प्रातः दर्श
नं विहितं छान्दोग्यपरिशिष्टे श्रोत्रियं सुभगां गां च अग्निमग्निचितं तथा प्रातरुत्थाय यः पश्येत् स कालेऽप्यनर्हः अष्टभागादिदिनविभागः प्रथमभागकृ
त्ये दक्षः देवकार्याणि ततः कृत्वा गुरुमङ्गलवीक्षणं नारदः लोकेऽस्मिन् मङ्गलान्यष्टौ ब्राह्मणो गौर्हुताशनः हिरण्यं सर्पिरादित्य आपो राजा तथाष्टमः एतानि सततं
पश्येन्नमस्येच्चार्चयेच्च यः प्रदक्षिणं च कुर्वीत तथा स्यात् पुनर्न हीयते मनः पितामहविप्राश्रोत्रियहोमो ऽग्निकर्पासर्वमुनिसत्तमः पितृश्चैवाष्टका सर्वे नित्यमनन्त हा।
कामुक १ मैत्रं प्रसाधनं स्नानं दन्तधावनमञ्जनं पूर्वाह्ण एव कुर्वीत देवतानां च पूजनं २ अभिवादयेद्वृद्धांश्च दद्याच्चैवासनं स्वकं कृताञ्जलिरुपासीत ग।
च्छतः पृष्ठतोऽन्वियात् ३ श्रुतिस्मृत्युदितं सम्यक् नित्यमाचारं स्वेषु कर्मसु धर्ममूलं निषेवेत सदाचारमतन्द्रितः ४ द्वितीये भागे दक्षः द्वितीये च तथा भागे वेदाभ्या
सो विधीयते वेदस्वीकरणं पूर्वं विचारोऽभ्यसनं जपः तद्दानं चैव शिष्येभ्यो वेदाभ्यासो हि पञ्चधा १ तृतीये भागे दक्षः तृतीये च तथा भागे पोष्यवर्गार्थसाध
नं याज्ञवल्क्यः उपेयादीश्वरं चैव योगक्षेमार्थसिद्धये स्नात्वा देवान् पितॄंश्चैव तर्पयेदर्चयेत्तथा अथ स्नानविधिः तत्र दक्षः चतुर्थे च तथा भागे स्नानार्थं मृदमाह
रेत् याज्ञवल्क्यः स्नात्वैव वाससी धौते अक्लिष्टे परिधाय च प्रक्षाल्योरू मृदाद्भिश्च हस्तौ प्रक्षालयेत्तथा अथ मेगचोरधिष्ण्यानि मातापित्रोर्गन्धैस्त्रिर्नैतिरापः

CC-0 Dharmartha Trust J&K. An eGangotri-Vaidika Bharata Initiative

सु ३

कृताः कात्यायनोक्ताः वाजसनेयिनः कृतार्त्तुतीयसवनं तु कुर्याद्वै स्नानेन हि ना अपरसंध्योपासनं छंदोगे अनर्हः कर्मणो विप्रः संध्याहीनो यतः स्मृतः ब्रह्मणो
यातितासंध्याविस्तु नाथं कारणाच कल्यांतो पासयेद्वीक्षिन्हिकामो हि जोत्तमः याज्ञवल्क्योक्ति प्रातःसंध्यामनक्षत्रामानुपासीत यथाविधिः सादित्यां पश्चिमां
संध्यामर्द्धास्तमितभास्करां सूतके सावित्र्यांजलिं प्रक्षिप्य प्रदक्षिणां कृत्वा सूर्यं ध्यायन्नमस्कुर्यादिति पैठीनसिस्मरणात् बृहस्पतिः वध्यासनेनियम
स्समस्ताश्चाष्यादिकं ततः संल्लिमिलितरश्मौ नीमाणायामात्ममध्यमेन् गोधायनः समाहृतिसप्रणवां गायत्रीं शिरसा सह त्रिः पठेदायतप्राणः प्रा
णायामः स उच्यते होहोमात मर्ध्याहूत्रिः संध्यायां तु राज्ञेन वैश्वदेवभोजनांते प्राणायामास्तु षोडश संध्यायां गायत्रीजपादनंतरं ब्रह्मयज्ञः छंदोगपरिशि
ष्टे यस्य श्रुतिजपः प्रोक्तो ब्रह्मयज्ञः स उच्यते स चार्वाक् तर्पणात्कार्यः पश्चाद् वा अथ तर्पणं॥ तत्र शातातपः तर्पणं तु शुचिः कुर्यात्प्रत्यहं स्नातको द्विजः
देवेभ्यश्च ऋषिभ्यश्च पितृभ्यश्च यथाक्रमात् छंदोगः तस्मात्सदैव कर्तव्यम कुर्वन्महतैनसा युज्यते ब्राह्मणः कुर्वन्विश्वमेतद्धि भर्ति हि कार्ष्णाजिनः जल
पत्रे आपो देवगणाः सर्वे आपः पितृगणाः स्मृताः तस्माज्जले जलं देयं पितृभ्यो दत्तमक्षयं देवानां पितृणां जले दद्याज्जलांजलिं असंस्कृतप्रमीतानां स्थले दद्याज्जलां
जलिः ततः पुराणपाठादि तत्र याज्ञवल्क्यः वेदाथर्वपुराणानि सेतिहासानि शक्तितः जपयज्ञप्रसिद्ध्यर्थं विद्यां चाध्यात्मिकीं जपेत्॥ ततः गृहे स्थले पंचा
यनपूजनं वैश्वदेवं २ प्रकुर्वीत स्वशाखाविहितं नरः इति व्यासवाक्यात् छंदोगः तथा सायंप्रातर्वैश्वदेवः कर्तव्यो बलिकर्म च अनश्नतापि सततमन्यथा
किल्बिषी भवेत् मनुः शुनां च पतितानां च श्वपचां पापरोगिणां वायसानां कृमीणां च शनकैर्निक्षिपेद्भुवि याज्ञवल्क्यः बलिकर्मस्वधाहोमस्वाध्याया
तिथिसत्क्रियाः भूतपितृब्रह्ममनुष्याणां महामखाः देवेभ्यस्तु हुतादन्नाच्छेषाद्भूतबलिं हरेत् अन्नं भूमौ श्वचांडालवायसेभ्यश्च निक्षिपेत् अन्नं पितृ

CC-0 Dharmartha Trust J&K. An eGangotri-Vaidika Bharata Initiative

मनुष्येभ्योऽथपक्षण्यन्वहं जलं स्वाध्यायं चान्वहं कुर्यान्न पचेदन्नमात्मने अथ नित्यश्राद्धं॥ दक्षः अहरहः श्राद्धमन्नाद्येनोदकेन वा पयोमूलफलैर्वापि पितृभ्यः प्रीति॥
मावहन् लघुहारीतः नित्यश्राद्धमदैवं स्यादर्घ्यपिण्डविवर्जितं अथ भिक्षादानं नरसिंहपुराणे भिक्षां भिक्षवे दद्यात्परिव्राड्ब्रह्मचारिणे कल्पितान्नादुद्धृत्य सव्यंज
नासंततः अकृते वैश्वदेवे तु भिक्षौ च गृहमागते उद्धृत्य वैश्वदेवार्थं भिक्षां दत्वा विसर्जयेत् यतिश्च ब्रह्मचारी च पक्वान्नस्वामिनावुभौ तयोरन्नमदत्वा हि भुक्त्वा चा
न्द्रायणं चरेत् यतिहस्ते जलं दद्याद्भैक्षं दद्यात्पुनर्जलं तद्भैक्षं मेरुणा तुल्यं तज्जलं सागरोपममिति पाराशरो मार्कंडेयपुराणे ग्रासमात्रा भवेद्भिक्षा अग्रं
ग्रासचतुष्टयं अग्रं चतुर्गुणं प्राहुर्हन्तकारं द्विजोत्तमाः भोजनं हन्तकारं वा अग्रं भिक्षामथापि वा अदत्वा च न भोक्तव्यं यथाविभवमात्मनः अथातिथिपूजा
पितृभ्यो दद्यात्ततो निष्पीमज्जपेत् इति वशिष्ठः पराशरः प्रियो वा यदि वा द्वेष्यो मूर्खः पंडित एव वा वैश्वदेवे तु संप्राप्तः सोऽतिथिः स्वर्गसंक्रमः तृणानि
भूमिरुदकं वाक्चतुर्थी च सूनृता एतान्यपि सतां गेहे नोच्छिद्यन्ते कदाचन तथा वैश्वदेवे तु निवृत्ते यद्यभ्यागतिथिराव्रजेत् तस्मा अन्नं यथाशक्ति प्रदद्यान्न बलि
हरेत् जाबालिः आसनान्ता सोमले भुक्ते अजापीप्यपयाणिते अहत्वा वह्निं भुक्ते अदत्वा वीद च भोजनं पंचमे च तथा भागे दद्यात् पंचमे च तथा भागे संविभा।
गो यथार्हतः देवपितृमनुष्याणां कीटानां चोपदिश्यते संविभागेन ततः शेषाग्रहस्थः शेषभुग्भवेत् अथ भोजनविधानं सुप्रक्षालितपाणिपादोपश्चा
चम्य शुचौ संहृते देशे अन्नमुपहृत्य कामक्रोधलोभमोहान्परिहृत्य सर्वांगुलीभिः शब्दमकुर्वन् प्राश्नीयात् यमः॥ प्राङ्मुखोऽन्नानि भुंजीत पंचार्द्रो वाग्यतः
शुचिः आर्द्रपादस्तु भुंजीतः शतं वर्षाणि जीवति शातातपः चतुःकोणं द्विजाग्रस्य त्रिकोणं क्षत्रियस्य तु मंडलाकृति वैश्यस्य शूद्रस्याभ्युक्षणं स्मृतं ब्रह्मपुराणे
वामेन पाणिना पात्रं गृहीत्वा मधुविसंस्थितं तेजोसीति जपन्नन्नं प्रणमेत्सततं जपेत् विष्णुपुराणे अन्नं प्राणेन पश्यं च मोत्तितमो सत्यादकैः ब्रह्मपुराणे।

CC-0 Dharmartha Trust J&K. An eGangotri-Vaidika Bharata Initiative

सु॰ ४

५

आपोशानं च गृहीत्वा सर्वतीर्थमयं च तत् अमृतोपस्तरणमसीति विष्णोर्ल्लमपस्मृतत् अश्नीत नेतां तन्त्रस्वाहाकारं च योजयेत् हस्तेन लंघयेन्नान्नं सोऽश्के
न कुर्याच्च न भोजनकालमनुःस्नायंप्रातर्मंत्रप्राणाशनदेवनिर्मितं नातःपरभोजनं कार्यं प्रम्निहोत्रसमो विधिः फलमूलेभ्यः विनापात्रं निषिद्धं नकार्योपस
नमस्मात्रेन भिन्नेना वक्तीर्णे कांस्यीयसे लोहपात्रे भोजनं प्रस्तलपत्रे येपे नो न हि नाम्नरजतसुवर्णपात्रं वपुक्ताः स्फटिकानां भिन्नेपि न दोषः एकः जनमध्ये मधु
रमधुंजीतः पमः अस्नातिपाप्मस जनस्य पंक्तिश्रानसेको समप्र धुवुद्धिः दीनैः कदाचे धिवी स्यमाणो मक्ते विषे हालहलं समश्ने देवैः एवं वस्त्रोन भुंजीत
कपाटमपिधाय च वृहस्पतिः न स्पृशेत् हस्तेन भुंजानो न कुर्याच्च न पादेन शिरो वा स्ति नपत्रं भोजनं स्पृशेत् ब्रह्मपुराणे तिलकल्कं जलं तोयं दधि क्षौद्रं घृ
तानि च नसमे उर्ध्वं जग्ध्वा निसत्क्रामं स्वयं कदाचन विष्णुपुराणे अश्नीयात तन्मनो भूत्वा पूर्वं तु मधुरं रसं नीत्वाणपम्लोन पामध्ये कटुतिक्तादिकांस्ततः प्राग्
द्रवं पुरुषोश्नीयान्मध्ये च कठिनाशनं अंते पुनर्द्रवाश्नी तु बलारोग्ये न मुंचति बृहस्पतिः तानपः दधि सीधु वैः भुक्ता प्रभूतेर्भोजने स्त्र या ३ स्मार्त्केधीमतेर्लतेः
कारोपमश्रुतिशेष धुयेत् षट्त्रिंशत्ः भुक्त्वा च सुखमास्थाय तदन्नं परिणामयेत् इतिहासपुराणाद्यैः षट्पदमनुकोनपेत् अश्मेनोकपात्रावशेहिः संध्यात
नः पुनः पात्रस्थ्नः उपाससपश्चिमां संध्यां हुत्वाग्नीं स्तानुपास्य च भृत्यैः परिवृतो भुक्त्वा नातितृप्त्या पायं संविशेत् दक्षः भरोषपश्चिमो पायो गो वै शाम्यां सेन तो न
पेत् पात्रं दृष्टपश्यान सञ्चव्रस्यप्रपापकस्मते अपशयनविधिः तत्र विष्णुपुराणे कृतपादादिशौचस्तु भुक्ता सायं ततो गृही गच्छेद्स्फुटितां शय्यामपि दारु ५
मयीं नृप नाविशालां न भग्नां नासमां मलिनां न च न च जन्तुमयीं शय्यां अधितिष्ठेदनास्तृतां प्राचीं दिशि शिरः शस्तं याम्यायामथवा नृप सदैव स्वपतः पुंसो वि
परीतं तु रोगदं वह्निपुराणे नधोऽनर्षिवपेत्रिय शोकामृष्यतेनरः नसक्तांतरानेभ्यः नमविच्छान्निवैसपं स्थानः नावमणीरोमपधानो नतिर्पग्गदकुमसप्रच्छि

CC-0 Dharmartha Trust J&K. An eGangotri-Vaidika Bharata Initiative

एतत्तन्त्रोनामसुचिर्न्नेत्रामनेनोद्दिष्टो नैतेलेनाभ्यक्तशिराःस्नपेत् नाशौचितःकुर्म्मंचर्म्मलिप्रमुष्यात् भक्तिकालेनारदपंचरात्रेनारोस्थितोपि शौचान्नानुकुर्यात्समा।
राजिनेयमूढाविशेषानिर्वृतस्यश्रुतास्नातकस्नस्तनारीणः अथएतगोमनः तत्रापत्नेः सदानिशायांरात्रमलंकुर्वित विष्णुपुराणे स्नातःसुगंधिधृक्‌।
मीतेनाधमानाः तुधितोपिनामकाममस्मानुरागश्चअगायांपुरुषोव्रजेत् तद्स्मृतिः तनुकालाभिगमनंकुर्यान्नसर्वतिथिवर्जपेत् स्त्रियारजोधिकेस्त्रिस्तासुमो
मेतोधिकेभवेत् तस्मात्शुक्रविवृद्ध्यर्थंपंचांगंस्निग्धंचसमदपेत् लघ्वाहारास्त्रियाःकुर्यात्पारेषामंजनपेत्स्मृतेतनयाषोडशप्रार्तुनिशास्त्रीणां तत्रमनुः तासामाद्या
चतस्त्रस्तुनिंदितैकादशीचया त्रयोदशीचशेषाःस्युप्रशस्तादशरात्रयः तथाचवृद्धहारीतः इतोनुगर्भसंकितात्वात्तंमैथुनिनःस्मृतं अतएवानुस
दाकार्येशोनंचत्रयुरीधरदिति निषेधवचनंविष्णुपुराणे नाश्नातोनुस्त्रियंगच्छेन्नातुरोनाजस्वलां नानिष्टांनचक्रुपीतांनाप्रशस्तांनगुर्विणीना
दक्षिणांनाम्यकामांनाकामामस्योषितां नत्तुंधान्नातियुक्तांचस्नपरवैमिर्गुणैर्युतः णत्वतवल्कः ब्राह्मेमुहूर्तेस्यायचिंतयेत्मनोहितं धर्मार्थका
मान्वकालेयथाशक्तिनहापयेत् इतिश्रीज्वालानामृषिश्रुक्तंतसुकसमयकोशेधर्मशास्त्रेआचारप्रकरणंसमाप्तम् ॥ श्रीगणेशायनमः नत्वागणेशं
श्रीसाम्बमूर्तिंपंचीचवालांशतीभवानीं कुर्वेसमूलमार्गंविशुद्धैःश्लोकैरिहप्रावेकानुबंधात् १ इष्टेः पूर्वमस्यात्कम्भिरंकार्यं मनुः आसीदिदंतमोभूतम
प्रज्ञातमलक्षणं अप्रतर्क्यमविज्ञेयंप्रसुप्तमिवसर्वतः १ ततःब्रह्मणोस्वन्तिः सर्वेषाणीप्रथमः सर्वेपुरुषउच्यते इतिश्रुतेः तस्माद्ब्रह्मणोपुरुषस्तस्मा।
न्निकाद्विधामतिः तत्रमनुः द्विधाकृत्वात्मनोदेहमर्द्धेनपुरुषोभवत् अर्द्धेननारीतस्यांसः विराजमसृजत्प्रभुः २ तस्माद्भार्यानामस्मृतिः तत्रमनुश्लो।
कानांतुविवृद्ध्यर्थंमुखबाहूरुपादतः ब्राह्मणंक्षत्रियंवैश्यंशूद्रंचनिरवर्तयत् ३ ततःउत्पन्नानांसंस्काराः ततःसंस्कृतानांशास्त्रेधिकारः तत्रमनुःनिषे।

CC-0 Dharmartha Trust J&K. An eGangotri-Vaidika Bharata Initiative

श्रा
५
5

कादिश्मशानान्तो मन्त्रैर्यस्योदितो विधिः तस्य शास्त्रेऽधिकारोऽस्मिन् ज्ञेयो नान्यस्य कस्यचित् तत्र याज्ञवल्क्यः गर्भाधानमृतौ पुंसः सवनं स्पन्दनात्पुरा षष्ठेऽष्टमे वा
सीमन्तो मास्येते जातकर्म च अहन्येकादशे नाम चतुर्थे मासि निष्क्रमः षष्ठेऽन्नप्राशनं मासि चूडाकार्या यथाकुलं एवमेनः शमं याति बीजगर्भसमुद्भवं तूष्णी
मेताः क्रियाः स्त्रीणां विवाहस्तु समन्त्रकः गर्भाष्टमेऽष्टमे वाब्दे ब्राह्मणस्योपनायनं राज्ञामेकादशे सैके विशामेके यथाकुलं अथाशौचं आचतुर्थाद्भ
वेत्स्रावः पातः पञ्चमषष्ठयोः इति गर्भाधानात्मासत्रयपर्यन्तं गर्भस्य स्रावो मासत्रयात्परतः कदाचित् तदा मातुस्त्रिरात्रं सपिण्डानां नाशौचं तथा स्मृतिः स्रावे मा
तुस्त्रिरात्रं स्यात्सपिण्डाशौचवर्जनमिति इदं तु ब्राह्मणजातेः तथा च मरीचिः गर्भस्रुतौ यथामासमचिरे तत्तमे त्र्यहः इति चतुर्थमासादारभ्य षष्ठमासपर्य
न्तं मातुः माससमसंख्यादिनानि सपिण्डानां त्रिदिनमशुचयः तथा च स्मृतिः पाते मातुर्यथामासं पित्रादीनां दिनत्रयमिति चतुर्नात् षष्ठमासादूर्ध्वं सप्तमा
ष्टमयोः नष्टे पतिते वा जन्माशौचवदाशौचं चातुर्वर्ण्यस्य तुल्यं दशाहं सर्वेषां तत्र यथा हारीतः जातमृते मृतजाते वा सपिण्डानां दशाहं जन्माशौचमध्ये नात
ऋतुद्रुकाले शिशुमृतः जन्मनिमित्तं पूर्णं दशाहं वृद्धमनुः अपि दशाहाभ्यन्तरे बालेऽप्रमीते तस्य संबन्धे शावाशौचं न कर्त्तव्यं सर्वाशौचविधौ यत इति नि
र्णयामृते नालच्छेदात्प्रागमृतः सर्वेषां पित्रादीनां त्र्यहं मातुः दशाहं संस्कृतरूपो वस्याशौचं नामकरणात्प्रागमृते स्नानमात्रं नामकरणादूर्ध्वं दन्तजन्मान्ता
न्मृते अग्निदग्धे एकाहं अनग्निदग्धे तु सद्यः शुद्धिर्यावः तं दन्तजननादूर्ध्वं नात्रिवर्षस्य कर्तव्या बान्धवैरुदकक्रिया जातदन्तस्य वा कुर्युर्नाम्नि वापि कृते सति इति मनुः
स्मारणात्त्रिवर्षं चूडाकरणात्प्राक्हितं एकरात्रं कृते चूडे त्रिरात्रं त्रिवर्षादूर्ध्वमकृतचूडे पित्रिरात्रं उपनयनात्पूर्वं जातसाशौचं दशाहादिकं आदन्तजननात्सद्य आ
चूडान्नैशिकी क्रिया आव्रतान्नान्त्रिरात्रं स्याद्दशरात्रमतः परं विप्राहीनो त्रिवर्षादूर्ध्वं निर्विशेषं अनिरात्रिविमेन् निर्विशेषमते मुद्दिष्टाने पाकिकि ध्येहेन त्रिपञ्च

CC-0 Dharmartha Trust J&K. An eGangotri-Vaidika Bharata Initiative

द्विरात्रमिति वचनमतो सति निर्हरणं तत्र केचिमे त्रिरात्रान्तु द्विरिष्यते निर्हृत्य तु विषयत्तुं वैश्यपनकोभिरेवच शुद्ध्येत्तु शूद्रेन्निवर्षास्यनेनु मतेषु द्विस्तु पंचभिः अतऊर्द्ध्
मते शूद्रे द्वादशाहो विधीयते षड्वर्षान्तमतीतस्य शूद्रस्तु म्रियते यदि मासिकं तु भवेच्छौचमित्यङ्गिरसभाषितं अनतीतद्विवर्षे दग्धे तु अशौचं त्र्यहमालता
नां तु त्रिरात्रं तत्र विद्यते एकाहमेकादशाहं तु वैश्यानां द्वादशाहकं अविविंशतिरात्रं तु शूद्राणां भवति क्रमात् शौचानीते तु देवलः अशौचात् स्वतीते
पुंवत्कृत्स्नमुपते मतः तत्र त्रिरात्रमाशुद्धं भवेत्संवत्सरान्तरो ऊर्द्ध्वं संवत्सरादूर्द्ध्वं तु अपतेवन्मतः स्वके भवेदेकाहेम वा तत्र संमासिनानन्तु नाशुद्धमसव
सापिण्ड्यमतीतेषु दिनेष्वपि कन्यासु वाग्दानात्पूर्वं सद्यः ऊर्द्ध्वमुभयोः स्वपितृकुलयोः त्रिरात्रं तत्र पात्तवन्त्का: अहस्त्वदत्तकन्यासु पित्रादीनां विशोधनमि
तिवचनात् विवाहितामरणेपि त्रिरात्रं स्नानतो पत्तिर्गिमातुः भगन्याः पितुः भगन्याश्च भगिनिभ्रातृपुत्रयोः मरणे मृतकाभाव समासतः सपिण्डानां
जन्ममरणविषयकं सूतकं सप्रप्रमाणं कथ्यते दातृप्रतिग्रहीत्रोः सूतकाविज्ञाते तत्सकाशात् प्रतिग्रहादानेतद्दत्तमत्तारोनदोषः अल्पपुराणे अपि
दातृग्रहीत्रोश्च सूतके मृतके तथा अविज्ञातेन दोषः स्यात् ज्ञाते दुष्कराचन विज्ञाते भोक्तुरेवस्यात्प्रायश्चित्तादिकं क्रमात् सप्तपुरुषावधयः सपिण्डास्त्रा
स्तु गाल्प्यः तत्र मनुः सामान्यतः शुद्ध्येद्विप्रो दशाहेन द्वादशाहेन भूमिपः वैश्यः पञ्चदशाहेन शूद्रो मासेन शुध्यति विशेषमाह बृहस्पतिः दशाहेन सपिण्डा
स्तु शुध्यन्ति प्रेतसूतके त्रिरात्रेण सकुल्याः स्नात्वा मात्रे गोत्रजाः दशाहश्रोत्रियमध्ये पठितिस्त्रिरात्रशौचिपानां मातुलस्य श्वशुरसकुल्यादीनां शौचं त्रिरा
त्रं गते शौचाभावः इति एवं जननेपि मुषभिश्चैकदशमपुरुषानन्तरं दशपर्यन्ताः सकुल्याः दशानन्तरं गोत्रजाः हीनवर्णाद्युत्तमवर्णासु जाताः वरणापोकरः
प्रभवत् अल्पपुराणे शौचाशौचं प्रकुर्वीरन् शूद्रवत् वर्णसंकराः मनुक्त गुणाधिकेधिकेगुणहीनेहीनं ऊर्द्ध्वे तेप्रदातृपेनाशौचं दृश्यते रजः जननं च वि

CC-0 Dharmartha Trust J&K. An eGangotri-Vaidika Bharata Initiative

६ पतितैर्वापस्माहतस्य सर्वरी अंगिराः चतुर्थेह्नि कर्तव्यः संस्पर्शो ब्राह्मणस्य च देवलः आशौचकालाद्विज्ञेयं स्पर्शनं तु त्रिभागतः शूद्रविट्क्षत्रविप्राणां यथा
शास्त्रप्रदर्शनात् दशाहादिजननाशौचे विशेषः पुत्रजन्मश्रवणानंतरं स्नाने कृते पित्रादिसपिंडानामंगस्पर्शने दोषो नास्ति संवर्त्तः पुत्रे जाते पितुः स्ना
नं सचैलं स्य विधीयते माता शुद्ध्येद्दशाहेन स्नानात्तु स्पर्शनं पितुः ब्रह्मपुराणे सूतके तु मुखं दृष्ट्वा जातस्य जनकः शुचिः कृत्वा सचैलस्नानं तु शुद्धो भवति त
त्क्षणात् सूतकानु अस्पर्शत्वं दशाहं अंगिराः सूतिके सूतिकावर्ज्यं संगम्य स्पर्शने न दुष्यति पुत्रजनने विंशतिरात्रे कन्यामासं पैठीनसिः सूतिकां पुत्रजननीं स्ना
नां विंशतिरात्रेण सर्वकर्माणि कारयेत् मासेन स्त्रीजननीं पितृकर्मा जनने स्नानं न विनापि स्पर्शनं कृतस्य पक्वान्नं भोज्यं मनुः उभयत्र दशाहानि कुलस्या
न्नं न भुज्यते दानं प्रतिग्रहो होमः स्वाध्यायश्च निवर्तते साग्निना शुष्कान्नेन फलादिनापि क्रमेकार्यं कामायनः सूतके कर्मणां त्यागः संध्यादीनां विधीय
ते होमः श्रौतेन कर्तव्यः शुष्कान्नेनापि वा फलैः अकृतं हावयेदन्यैस्तदभावे कृताकृतं जातश्राद्धं पिंडादिरहितमसिद्धान्नेन कार्यं जातश्राद्धे न दद्यात्स
पक्वान्नं ब्राह्मणेष्वपि जन्माशौचे प्रथमाहः षष्ठीक्रियाविनास्य दानादिकं प्रेतपिंडादिकं च वर्ज्यं मार्कंडेयः षष्ठे निशि त्रिभागे तु जन्मदानाश्च कारयेत् ।
हणीयानयावद्द्वीनि षण्णांत विशेषतः मनुः दानं प्रतिग्रहो होमः स्वाध्यायः पितृकर्म च प्रेतपिंडक्रियावर्ज्यमशौचे विनिवर्तयेत् लवणादिग्रहणे दशाव ६
स्तु विज्ञेयाशाने दोषाभावमाह मरीचिः लवणे मधुमांसे च पुष्पमूलफलेषु च शाककाष्ठतृणेष्वपि दधिसर्पिःपयस्सु च तैलौषधाजिने चैव पक्वापक्वे
स्वयंग्राह्यं पण्येषु चैव सर्वेषु नाशौचं मृतसूतके वर्णानां विशेषेण दशाविधाशौचमाह दक्षः सद्यः शौचं तथैकाहस्त्र्यहश्चतुरहस्तथा षड्दशाहद्वादशाहश्च
पक्षो मासस्तथैव च मारणांतं तथान्यदृशपक्षाश्च सूतके उपन्यासक्रमेणोक्ता नु वक्ष्याम्यहमशेषतः तत्र सद्यः शौचं सपिंडस्य गर्भस्रावेण मात्रे तथा यत्र शौचं भवे।

CC-0 Dharmartha Trust J&K. An eGangotri-Vaidika Bharata Initiative

त्रिनसद्यःशौचं सद्यःशौचमार ग्रंथार्थेतो विज्ञानानिवेदसंगेः समंन्वितं सकलं संसारं तस्य च क्षिपाराश्चेन्नसंतनकौ विद्वान् अस्तापमानजन्मनाम्नां रश्च
रक्षाधिकानां च । मस्थिरागौ । त्रापामोनानां नु अतिक्रांते दशाहे तु त्रिरात्रमेव विमेवेन संवत्सरमतीते तु स्पृष्ट्वैवापो विशुध्यति देशांतरे मृतस्य सद्यः निःक्रा ।
नाशौचकालेसद्यः याज्ञवल्क्यः प्रोषिते कालविशेषः स्यात् श्रुत्वा दत्वोदकं शुचिः देशांतरमृतेष्वेव सद्यः देशांतारलक्षणं पैठीनसिः देशांतरं वदंत्येके षष्टियोजन
मायतं चत्वारिंशदूढं ये केचित् त्रिंशदेकेन येवं च अंगिराः यः कश्चित् निर्दिष्टमेतं असपिंडः कथं च न लालासचैलः स्पृष्ट्वाग्निं तस्मिन्नेवान्हि शुध्यति जन्मनि
सप्तमासावधिमरणे च्यारेतजननासद्यः आचूडान्नैष्ठिकीस्मृता त्रिरात्रमावृताहे शाहस्रार त्रमतःपरं ब्रह्मपुराणे आजन्मनं स्तु चूडांतं पत्रकमावि
यथत सद्यः शौचं भवेन्नत्र सर्ववर्णेषु नित्यशः त्रिमासगर्भस्राविपित्रा शीनां स्यत् संतर आवेमातुस्त्रिरात्रं स्यात्सपिंड शौचवर्जने दशाहाद्दूर्द्धं स्नाने तु
हद्दृवासिद्धिः मासत्रयेत्रिरात्रं स्यात् षण्मासे पक्षिणी तथा अहस्तु नवमाद्वाग् द्धर्ह्वस्नानेन शुध्यति त्रिमासाद् द्वं मतश्रवणे: तत्र किं देशांतरायेसद्यः किं
त्राशिरात्रं । यस्मिन्दूरे शौचतन्त्रत्वेन स्नाते त्रिमास्त्रात्यागतरात्रिरात्रादि देशांतरश्रवणविशेषसद्यः जनने तु तिक्रांताशौचे नास्य वृत्ताशुद्धिः प्रसवाशौ
चे अतीतेपुदिने घ्वयौ विदेवलोकं विदेशांताति मरणाश्रुत्वा पुत्रस्य जन्म च सवासा जलमाप्लुत्य शुद्धो भवति मानवः नामकरणांतं प्राक् नामकरणात्स
पःशौच मितिपोल्लस्मृतेः दंतजननांते पितृ्नाप्रस्य मृतौ रोपराम तिकुलगोत्रे परस्के बात्मवे स्याघोषिडुर्भावप्रसूतेत्र मतवतिवदितं पुत्रविहृतिसद्यःसम
तु ग्रामेश्वरो कुलपतौ श्रोत्रिये वा तपस्विनि शिष्ये पंचत्वमापन्ने शुद्धिर्नक्तेन दर्शनात रति ग्राम नाप्यमस्मोति: प्रेतेग्रजानिमस्मोतिः पमस्मा स्मृषु पेष्यि
नरति मनुवचनं अपेकाह एकाहोरात्रमापकं एकाहोरात्रःशुद्धेसोग्निवेदसमन्वितः होनेहीनतरो वै त्र्यहश्चतुरहस्तथा सद्यस्मासिद्धं तज्जननेदं

CC-0 Dharmartha Trust J&K. An eGangotri-Vaidika Bharata Initiative

८ ततनतत्रात्रूतं तं आवृत्तत्रैमित्तिकः अनागन्तकमासानां वृत्ताने तराविगाह पर्यंतेसर्वेषां पितृसंत्यासाचारी नामैकाहः याज्ञवल्क्यः अहस्त्वदत्तकन्यासु पित्र्याशौचांवि
7 शोधनमिति सपिंडमरणोत्पन्नाशौचनेतराश्ववणो गौतमः श्रुत्वाचोर्ध्वं दशम्याः पक्षिणीति विषयत्मा सविषयपूर्वं धुपर देवलः ऊर्ध्वं संवत्सराद्धोतु श्रूयते चेन्मृतः
सकैः भवेदेकाहमेवात्र तत्रसमासिनां नतु नाशुसंप्रसवस्याशौचमतीतेषु दिनेष्वपि अंगिरा त्रिपक्षेनैत्रिभिर्वर्षैर्मतेशुद्धिस्तु नैमित्तिकी स्याहेनतत्रिमेपु
ष्टुस्त्रिभिर्वर्षैर्मृतेस्नाति पराशरः ब्राह्मणार्थे विपन्नानां दशरात्रे गोग्रहेषु च आहवेषु विपन्नानामेकरात्रमशौचकं तथा गौतमः मातुलेश्वशुरे मित्रे गु
रौ गुर्वंगनासु च अशौचं पक्षिणीं रात्रिं मृता मातामही यदि तथा सपिंडे तपक्षिणो रात्रिं सौ हित्रेभगिनीसुते श्वश्रुपोश्व भगिनीमांत्र मातुलान्यां च मातु
ले पित्रोः स्वसुरितहृत्पक्षिणीं शिष्यपिंडाणां पपालकेतरसुतेचैव सद्यः स्नानेन शुध्यति याज्ञवल्क्यो विनकाहं सब्रह्मचारिणि समानग्रामीणे ऽप्यसम
सापत्न वचनात् असपिंडे स्ववेश्मनि मृते एकरात्रमिति विष्णुस्मरणात् जाबालः संमातीरकाणां अहः गोत्रजानामहः स्मृतं मातरं वधोगुरौ मित्रे म
रणाधिपतौ तथा मातुः पितृष्वसुः पुत्रा मातुर्मातुः स्वसुः सुताः। मातुर्मातुलपुत्राश्च विज्ञेया मातृबांधवाः याज्ञवल्क्यः अनौरसेषु पुत्रेषु भार्यास्वन्यग
तासु च दिवाराजनि मृते तु दहः शुद्धिकारणं ब्रह्मपुराणे आद्दारमस्य दत्ताया कुत्रचिन्त्रयो दूयोऽपितुरेव त्रिरात्रंस्यादेकंतत्र समापिंडिता उदा ८
सीनमस्त्लेहेन दाहादौ एकमहोरात्रम शौचं शौचं विमहवासा दहः अपमहः शौचः बृहस्पतिः त्रिरात्रेणाविशुध्येतु विप्रो वेदाग्निसंयुतः पंचाहेनानाग्नि
हीनस्तु दशाहाद्ब्राह्मणब्रुवः जनने आचतुर्थात्मवेन्यावः पातः पंचमषष्ठयोः अतः ऊर्ध्वं प्रसूतिः स्यादृशाहंसूतकं भवेत् स्त्रावे मातुस्त्रिरात्रं स्यात्स
पिंडाशौचवर्जनं पातेमातुर्यथामासं सपिंडानां दिनत्रयं मरीचिः तथा च ब्रह्मपुराणे अजातदंतहृदघेस्तु प्रेतोपवदिदयते अतिमोहाभिभूतैश्चदेश

CC-0 Dharmartha Trust J&K. An eGangotri-Vaidika Bharata Initiative

साधर्ममाचरेत् अशौचं ब्राह्मणानां तु त्रिरात्रं तत्र विधीयते राज्ञामेकादशाहं तु वैश्यानां द्वादशाहकं अपि विंशतिरात्रं तु शूद्राणां भवति क्रमात् मरीचिः अ
संस्कृतानां मृतो पिंडदानासंस्कृतानां तु शेषु अहाशौचे पिंडदानविधिः प्रथमेदिवसे देयास्त्रयः पिंडाः समाहितैः द्वितीये चतुरो दद्यात् तृतीये द्वौबल्यादिद्विजा
तयेन्नतः दत्तकादीनामसन्निधौ मृते पितुरेकरात्रं विप्रस्य त्रिपादशौचान्नभक्षणे मासपारणा पामः अथाशौचसंकरः कूर्मपुराणे अथानोपांगपयेनुत्ते
पार्वद्विगोपुत्रेमरणोमरिन्नयोगे तु गरीयोमरणं भवेत् अशौचसमभागे चतुष्पन्नस्याद्यभागद्वये समानदिनसजातीयाशौचमध्ये सजातीयाशौचांतरं प
तति तस्याद्याशौचापगमेन शुद्धिः ब्रह्मपुराणे आद्यंभागद्वयं यावत् सूतकस्य तु सूतके द्वितीये पतिते त्वाद्यात्सूतकाच्छुद्धिरिष्यति परं त्वमामागद्वये तद्
ग्रमाशौचेन शुद्धिः अतऊर्ध्वं द्वितीयानुसूतकाच्छुद्धिः स्मृतः एवमेव विचार्यं स्यान्मृतकेमृतकांतरे यद्ग अष्टमेदिने अशौचांतरेसजातीयेपतिते तद
दिनेनैकेनाधिकेन नवमे द्व्याधिकेन दशमे त्र्याधिकेन दिनशेषेन दिनद्वयेन दशमदिने तस्योदमात्याकसंपूर्णाशौचे पतति तत्र दिनत्र्याधिकेन शुद्धिः
त्रिसृ एवं त्रिशेषदिनद्वयेन प्रभाते दिनत्रयेणेति गौतमास्याशौचापगमेनैव शुद्धिरिति मन्तिभाति देवलः पातःपातःशुद्धिराघवह्रोविधापतेस्माद्वे
मवमाद्नः पूर्वेणाशौचेन त्वपि तेकूर्मपुराणे अघवृद्धिमदाशौचमूर्ध्वं वेन्नेन शुध्यति पूर्वपूर्वेणैव तत्र एव द्वितीयरेणैव एतत्सर्वं सजातिविषयं विजाती
येनुलघुहारिणः सूतके मृतकं चेत्स्यान्मृतके सूतकं तथा मृतेन सूतकं गच्छेन्नेतरात्सूतकेन तु विदेशस्याशौचं तत्र मनुः विगतं तु विदेशस्थं शृणुयाद्यो
ह्यनिर्दशं यच्छेषं दशरात्रस्य तावदेवाशुचिर्भवेत् अतिक्रान्ते दशाहे तु त्रिरात्रमशुचिर्भवेत् संवत्सरे व्यतीते तु स्पृष्ट्वैवापो विशुध्यति पाणारः दिन
त्रयेण शूद्रं तु ब्राह्मणः क्षत्रसूतकेषु वा समेन विप्राणां मागश्च शुद्धिश्चजापते अहान्वोवलवेदस्तु निर्गुणो दशभिर्दिनैः पुनाधिपवृद्धेवतुरात्राच्छुद्धिः सममेव

CC-0 Dharmartha Trust J&K. An eGangotri-Vaidika Bharata Initiative

दिवात्रयं इतजाते लजाते च कृतचूडे तु संस्थिते अग्निसंस्कारमेतेषां त्रिरात्रं समतिकं स्मृते आमौञ्जीबंधनात् ऊर्ध्वं दशाहं च ततः परं इत्रकाहीनां प्रशस्तानाम।
४ पिण्डे ब्रह्मपुराणे मृतके सूतके चैव ब्रह्महा शौचभागिनः अंगिराः जन्मैकोदकानां तु त्रिरात्रात् शुद्धिरिष्यति अंगिराः गर्भस्यास्य मृतः कश्चित् दशपिंडः क
दाचनः तस्यापि शौचं विशेषं त्रिरात्रं मिति निश्चयः इजन्मानैव लेकेन त्रिरात्रैरेव च त्रिभिः पावनस्य शौचं विशुध्यति महादुदकदापिनः वामने कृते वेनत्रयं चो
भयतः स्नाहपितुर्वा समव इत्यादि तु पितृगेहे स्यपते मृपते यदा तस्य शौचं भवेत्सम्यक् पुष्पकस्यानेन वस्थितः नरं हंस वर्ग त्वेकेन शुद्धे तु जन्मकालिमिः
पित्रादत्ता तु या सम्यक्सहात्मेति आदृममाश्रिता पं पं श्रितवनी भृपतामस्या शौचं त्र्यहं त्र्यहं पंचमे षष्ठे मासे पाते मातुर्यथा संख्यं पित्रादीनां दिनत्रयं इति व
चनात् नाभिच्छेदनात्प्राक् निधनमुपगतः न हि सर्वेषां त्रिरात्रं मृतके सूतके मातुः पित्रादीनां दिनत्रयमेतमितमनवचनात् जन्मत ऊर्ध्वं अनघ्नं अपूर्णे द्वि
वर्षमतेस्य घा दिशाको पितृमात्रोः शौचं तत्र याज्ञवल्क्यः त्रिरात्रं दशरात्रं वा शावाशौचमिष्यते मातुः सपत्न्यविषये विशेषः देवलः पितुः पत्न्यामपेता
या मात्रवर्जं द्विजोत्तमाः संस्कारोऽतीते पित्रात्रमशुचिर्भवेत् संस्कृतानां स्त्रीणां पितुराशौचं पित्रोरुपरमे स्त्रीणां मूढानां तु कथं भवेत् त्रिरात्रे
णैव शुद्धिः स्यादित्याह भगवान्यमः आचार्याद्युक्ष्मस्मृतिः ऋहं मातामहाचार्यश्रोत्रियेष्वशुचिर्भवेत् नष्टा च प्रवेता मृते चालिनि पामे च त्रिरात्रे।
णा विशुद्ध्यतीति संस्थिते पक्षिणी रात्रिर्दौहित्रे भगिनीसुते संस्कृते तु त्रिरात्रं स्यादिति धर्मो व्यवस्थितः इति बृहद्याज्ञवल्क्यः जन्मैकोदकानां तु
त्रिरात्राच्छुद्धिरिष्यते पावनस्य शौचं विशुध्यतीति अहान्त्यदकदापिनः पराशरः प्रेतीभूतं तु यः शूद्रं ब्राह्मणो ज्ञानदुर्बलः अनुगच्छेन्नीयमानं स त्रिरात्रेण
शुध्यति त्रिरात्रे तु ततः पूर्णे नदीं गत्वा समुद्रगां प्राणायामशतं कृत्वा घृतं प्राश्य विशुध्यति एवं पाणिग्राह्या त्रिरात्रमशुचिर्भवेत् इति वसिष्ठवचने

CC-0 Dharmartha Trust J&K. An eGangotri-Vaidika Bharata Initiative

अनाशौचविषये याज्ञवल्क्यः । पाषण्ड्यनाश्रिताः स्तेना भर्तृघ्न्यः कामगादिकाः सुराप्य आत्मघातिन्यो नाशौचोदकभाजनाः देवलः अशौचाद् स्वतीनेषु च
वेक्षुषु श्वेयदि अपतेमतः नैत्रत्रिरात्रमाशुद्धं भवेत्संवत्सरान्तरे असंस्कृत वंधुविषये ब्रह्मपुराणे अनुपनीतो विप्रस्तु एकजातो वै बाधनुर्ग्रहान् अन्तर्हीन प्रतो
दत्तु वैरणः शूद्रत्व वत्स पुरुः गरहेमपतेपत्रतन्त्र अस्माद् शौचं अहमेव हि मरीचिः गर्भस्रुतौ यथामासम शवं त्रितनमे अहं एतन्मेतु चन्ते एवं वैष्णपं त्राहमे
वपत निर्गुणेविषये कूर्मपुराणे गर्भस्रुतौ वहोरात्रं सपिंडेष्वन्त्रनिर्गुणे यथेच्छं वरणेहातो त्रिरात्रमिति निष्क्रय ममत्रिपोषे हृद्गर्भे हृदः शो
चन्म तेषु सम स्वात्मात्माभिषक्तिपाः आत्मानं घातयेयस्तु स्वग्मनशनाम्बुभिः नस्यत्रिरात्रमास्यं अहिनीपत्वष्मिसंचयः तनीपतद्वोकृत्वा वनुमे
आद्मेवच ब्रह्मपुराणे अशौचं स्यात्तु अहं तेषां वन्नानलहतेतथा प्रजापतिः सम्नाश्रितेषु दारेषु परपत्निषु तेषु च गोत्रिणांत्स्नान शुद्धः स्यात्त्रिरात्रेणो
श्रेमितात कर्मात अशौचंपरा हमनुः व्यात्रिंशीनादकर्मकापाद्यव्रतस्यसमापनात् समाप्ते तदेकं कर्पात्रिरात्रमशुचिर्भवेत् अथ चतुरहं सागार्ग्ये ।
तत्रवेदाध्याःपिनोग्निहूपहीनस्यचतुरहः अथ पंचाहः अंगमम्मकृत्नवेदाध्यापिनोग्निहूपहीनस्यपंचाहः अथ षडहः वेदैकदेशाध्यापिनोग्निहू
पहीनस्यषडहः ब्राह्मणान्नु वर्षदशाह यथा सार्ष संपर्कात्रुष्यतेवि प्रो जननेमरणेषु च संपर्के विनिवृत्तानां न प्रेतं नैव सूतकं अथ दशाहः तत्रापत्तु
दशाहेन स्वकर्मभिरतः शुचिः नपैवद्वादशाहेन वैश्यः शुद्धिमवाप्नुयात्इति ब्राह्मणविषये मनुः शुद्धेद्विप्रो दशाहेन द्वादशाहेन भूमिपः वैश्यः प
चदशाहेन शूद्रो मासेन शुध्यति बृहस्पतिः दशाहेन सपिंडास्तु शुध्यन्ति प्रेतसूतके पितामहादयः दशाहशावमाशौचमिति याज्ञवल्क्यः त्रिरात्रमा
वेनादशाहशात्रमतः षष्ठमासादन्तरानां दशरात्रं बृहस्पतिः दशाहेन सपिंडास्तु शुध्यन्ति प्रेतसूतके पितुः पत्नीश्च सपत्नी दशाहः विद्यास्य पुत्र ।

CC-0 Dharmartha Trust J&K. An eGangotri-Vaidika Bharata Initiative

सपिंडीकरणं पितरौ चेत्स्यातां स्यात्पुत्रस्योपि पिंडिपुत्रकः श्रुत्वा तद्दिनमारभ्य दशाहं सूतकी भवेदिति अन्यस्मिन्गोत्रजा दत्ता तत्र पत्नीपुंसयोः परस्परं च धर्मो
र्णो वैपरीत्ये सति दशाहं तत्र तौ भर्तुर्दशाहं त्र्यहं गोत्रे श्रुतं मरणं सूतकं भार्यायाः कुर्याद्यपि पतितत्वपत्नी । तत्रैव गोत्रिलोपि दूरदेशस्थितो भर्ता भार्यायाश्च क्षिपते चेत्
सूतकानन्तरं श्रुत्वा दशाहं सूतकं पुत्र इति शुद्धिप्रकाशे वृद्धस्य निधनं भर्तुर्दशाहाद्यूर्ध्वं पत्नी वाहि भार्यायाः कुर्यादेघं पूर्णां पत्न्याशौचं पतितस्य च ॥ मातापित्रोः
पत्न्याशौचं दशाहं क्षिपते मृते अनेके द्रुपदं पत्नीस्तत्प्रैवस्यामरणमिति ॥ धर्मप्रवृत्तौ । पत्न्या अपि तथाशौचं भवेद्वै विनिश्चिते । पत्न्याश्च पि भवेत्
तु गोत्रे च समत्रावशेषितं च तथापरपारः पदिपत्नी प्रसूता पादिजः संपर्कमिच्छति सूतकं तु भवेत्तस्य पतिविप्रस्य शेषविंशति सर्वसंस्कारमुख्यः ब्राह्मणः ।
त्रैवर्णिकेनोक्तः गर्भाधानादिभिर्युक्तस्तथोपनयनेन च न कर्मकृन्न चाधीते स भवेद्ब्राह्मणब्रुवः दशाहं सूतमात्रं दुर्गर्भस्रावे ब्राह्मणे सम्यक्
सा भ्रूणं तथा पत्न्यां गर्भस्रावो भवेद्यदि तद्दिनं मासमेतावत्सा दिवसैः शुद्धिरिष्यते अतः ऊर्ध्वं स्वजातस्य क्रमशौचं तत्र न विद्यते अथ पत्न्याश्रयस्य मातृदेहमातृ
दकबन्धावपमत्स्यरेतुभिर्निर्दिपते नरस्य संपूर्णाशौचकर्तव्यं संकोचैश्च मासमासाभावात् गुरोः संस्कारकर्तुः मन्त्रं गुरोः प्रेतस्य शिष्यस्तु पितृमेधं समाच
रन्नेव नाहारैः समं तत्र दशाहं तेन शुध्यति गौतमेनाप्युक्तमाह सपिण्डो वा बहुवा यस्य श्रुतस्योपकारिणेपि तमपि ह गुरुं विशाश्वाशाहे द्विक्रियाशुद्धिरित्यत्र
र्धमासेनेत संस्कारसहवासविषये कूर्मपुराणे असपिण्डं द्विजं प्रेतं विप्रो निर्हृत्य बन्धुवत् अशित्वा च सहोषित्वा दशरात्रेण शुध्यति कूर्मपतेः ९
पहासनेकुर्याकुपुनाद्दिनसेवहि गांधर्वो वा गुरुश्चापि समदशाहेन शुध्यति तथा पत्नीषामनन्यमश्रान्निस्कृहेवापि कृतमतः तदशौचं निहृते सोद्रा
नेस्वीकाविशुध्यति दुर्भिक्षे विशेषः यावत्तदन्नमश्नाति दुर्भिक्षोपहतो नरः तावत्स हानि अशौचं स्यात्ततन्नाशौचित्रहृगुणपान विजानीयहाहे कूर्म

CC-0 Dharmartha Trust J&K. An eGangotri-Vaidika Bharata Initiative

पु॰ दशाहेन शवस्पर्शी सपिण्डस्तु शुध्यति । यदि निर्दिष्टं इति प्रेतस्पर्शे भाव्यक्तो न मानसः दशाहेन हि द्विजः अन्येन द्वादशाहेन भूमिपः अर्द्धमासेन वैश्यस्तु शू
द्रो मासेन शुध्यति तस्य विज्ञातो पराह्नकर्तुः चान्द्रायणात् दिसापिण्डे नमसत्ति । एवं एव पिण्डस्य श्चेरं वर्णाश्रवरं वर्णोपादि अशौचे येन स्पृशेत्तेन हीनतमस्य
शौचेन शुध्यति सोत्सेन ब्रह्मपुराणे पोसवर्णेनु सौलेने नीत्वा चैव दहेन्नरः अशौचं तु भवेत्तस्य प्रेतज्ञातिसमं नृपः तथा दाह पितानुसृत्य स्नेन गुरुः प्रेतम
वन्नतः अशौचं दशरात्रं तु शिष्यश्चेति विनिश्चयः अग्निमतेयो तत्त्रिवेशपयोः पराशारः त्रिपक्षदशाहेन स्वकर्मनिरतः शुचिः तथैव द्वादशाहेन वै
श्यः शूद्रमतापुरोपात सर्वेषामेव वर्णानां सूतके मृतके तथा दशाहाच्छुद्धिरेतेषामिति शातातपोऽब्रवीदिति शातातपवचने अथ पञ्चदशाहेः शौचः
वैश्यः पञ्चदशाहेन ब्रह्मपुराणे यायवर्तिनः द्विजसशुश्रूषारिस्वधर्मा नस्नापिनः शूद्रस्यापि भवेद्शौचं तु त्रिंशाहेनाविप्रद्रस्य ना दशैमापवर्तिनः अ
यमासाशौचं शूद्रो मासेन शुध्यति शूद्रवत् वर्णसंकरोऽपि हीनवर्णोत्कृष्टवर्णासु जाता वर्णसंकराः गणागकैधिकं गणाहानेन स्वं मरणेन तथा
वन्नीयाशौचं दशाहे ततः आधिनयकर्तृपस्य हारणात् सर्वहा क्रियाहीनस्य मूर्खस्य स्त्रीजितस्य विशेषतः व्यसनासक्तचित्तस्य पराधीनस्य नि
त्यशः श्राद्धत्यागविहीनस्य भस्मान्तं सूतकं भवेत् कूर्मपुराणे स्नानं धर्मकृत्येषु पुत्रचरणं अपीरपन लोभाघो विचिन्त्यो सर्वान् सकृत्प्रदत्ति स्मृतेः
अपहीनानाम् अद्यापधुनसवर्णान्नग्रक्त संगमान्तरा नस्य सर्वदा शौचं स्नेहः हीनवर्णोपहृतानाम् प्रमादात्सवेगता प्रसवेमरणोत्तरं आशौचं तेषां
प्राप्नोति सपाशौचिनः कारवः शिल्पिनो वैद्या दासीदासास्तथैव च राजानो राजभृत्याश्च सद्यः शौचाः प्रकीर्तिताः तथा दानविवाहयज्ञे च संस्थामे द
प्रविस्तरे अप्यपि कष्टमासयो शौचविधीयते असमामसंवत्सर्पूर्वक्रियामात्रे अप्रमामद्विवर्षस्य पूर्वक्रियामात्रं दाहे कृते असमासद्विवर्षस्य मृ

CC-0 Dharmartha Trust J&K. An eGangotri-Vaidika Bharata Initiative

१० निखननमात्रं न्नासे स्त्रीरोगोनुपतितो गर्भः सद्योजातो मृतो वा वाप्यजातदंतो मासे वा मृतः षड्भिर्गात्रैर्वहिः वस्त्राद्यैर्भूषितं कृत्वा निक्षिपेत्तं नु काष्ठवत् । त
10 निखाशनकैर्भूमौ मघः शौचं विधीयते इत्यपादित्रिवर्षाद्दहनं स्त्रिवाह सर्वपूर्वक्रियाप्राप्तं दंतजाताद्या अपरिणीतस्य स्मृद्रूप्यादिवर्षाद्दहनं सर्वक्रियामात्रं चूडा स्वा
गमनवघः दाहादिकरणेनाधिकारिणः पात्रशुल्काः नवेलत्वाविशेषः कृपुर्णदकेपति नालचपाखंडमा श्रितास्तेनानद्वामानविकाभेगाः गर्भमर्तद्दुःखं वेनसु
एव्यं ननु अजातदंतमनवा जातोपनिष्ठभेदानामपरिश्राजां च तथापवनारीनामपि दाहादिक्रियाभावात्स्तनमात्रमेव नपिंडेनोदकक्रियानत्र सर्वेषांमामन्वध
मेमे कर्मवे कक्रियात्वात्यभेदाभावप्राप्तः इति चेन्न वचनभेदात्भेदः किंतत्वचनं नत्र पराशरः अजातदंता ये बाला ये च गर्भाद्विनिःसृताः न तेषां वह्निसंस्कारो
नाशौचं नोदकक्रिया तु द्विवार्षिकं प्रेतं भूमावेव निधापयेत् आत्रिवर्षस्य कर्तव्या बांधवैरुदकक्रिया इति निषेधात् वस्त्राद्यैर्भूषितं कृत्वा निक्षिपेत्तं नु
काष्ठवत् खनित्वाशनकैर्भूमौ सद्यः शौचं विधीयते इति विधानाच्चेतिभेदः पत्नीनां दाहाभावे मापवचनेभवतः तत्र माधवेन तावद्दूषीयति तथा हि उपात्तसं
स्काराणां हि जातीनां पुनस्तेषामेव मारधत्वपाणां संजातं वेदप्यानामप्यादि पूर्वक विधिनासंस्कारादिकर्मणां गृहीत्वा परिव्राड्ग्रामापानो निधनेन
ननमेवन दाहादिकं कर्तव्यं पुनः संस्कृतवालवदेव स अज्ञाघो बहुदृष्टांतेय योपनपन्नास्मागवालानां कामचारकाम अभिसंधाय दोषात न विजानितत्वं तथाप
तीनां चातुर्वेण्यभेदस्यणान्नविज्ञानितत्वं वचनेशततत्र मनुः वृथा शंकरजातानां प्रव्रज्यासु च तिष्ठतां आत्मनस्त्यागिनां नैव निवर्तेतोदकक्रिया इत्यादि वच १०
नासतीनां पिंडोदकक्रिया निवृत्तिः सा तु दाहादिपूर्विका दाहाद्यभावात्तस्या अभावः पवनानां तु दाहाद्यभावः स्वतः एवकृष्णसंस्कारभावात् तथा च मनुः
निषेकादिश्मशानान्तो मंत्रैर्यस्योदितो विधिः तस्य शास्त्रेधिकारोस्मिन् ज्ञेयो नान्यस्य कस्यचित् इति वचनात् संस्काराभावात् दाहाभावः एवं दत्तं संस्पृष्टं गेन स्त्रैव

CC-0 Dharmartha Trust J&K. An eGangotri-Vaidika Bharata Initiative

पोषितः उत्क्रान्तहोमः अनुः हूपाशंकरज्ञानानां प्रव्रज्यासु च तिष्ठतां आत्मनस्त्यागिनां चैव निवर्त्तेतोदकक्रिया अरत्निं कालानापमिश्रकृत्धर्मशास्त्र
मुक्तमप्रकाशेपोच प्रकरणं १ श्रीगणेशायनमः अथ श्राद्धप्रकरणं आद्रं नामाहाग्नीपस्य तस्याग्नीपस्य वाद्धमस्य प्रेतो हृशेन अद्धमासाग्गः तद्वरि
विधमेकोदिष्टं पार्वणं च तत्राद्यमवैकोदिष्टं प्रकृतिभूतमेकोदिष्टं तच्चैकादशेऽहनि मृतादिवसापरिज्ञाने तद्श्रवणादिवसेमासामासायो वा कर्तव्यं पार्वण
त्वाः मतेहनि तु कर्तव्यं प्रतिमासं तु वत्सरं प्रतिसंवत्सरं चैवमाद्यमेकादशेऽहनि तत्र दर्शे वस्तु चैकोदिष्टप्रकृतिभूतं अनाहिताग्निनामदर्शेमृताह एव
पार्वणं स्यात् आद्यमेकादशेऽहनि सपिण्डीकरणं शौचं एकादशेऽह्नि श्राद्धं कार्यं आद्यं श्राद्धमशुद्धोऽपि कुर्यादेकादशेऽहनि कर्तुस्तात्कालिकी शुद्धिरशुद्धः पुन
रेव सः मृतके मृतके चैव द्विहीनं मृतकोपरि पिण्डदानं प्रकुर्वीत वृषोत्सर्गं तथैव च न हन्यात् सूतके कर्म द्वादशैकादशाहिके शुद्धो वापि दिवा शुद्धः कुर्यादेवावि
चारयन्निति निर्णयसिन्धौ त्रिकाण्डमण्डने आपस्तम्बः नान्दीपाकं स्वरापि तेऽपि पैठीनसिः एकादशाहे पक्वान्नेन तस्मान्मासिके यद्यपि चतुर्णामपि वर्णानां
दशाहमशौचमपां अस्य विप्रेणोक्तकालमाह हेमाद्रौ बोधायनः एकोद्दिष्टं तु एकादशाहेऽहनि वा पुनः अत ऊर्द्ध्वं नवश्राद्धेषु कुर्वीत अहः सुराकिंतः चर्द्धमा
सेषु तामाति उत्तरेऽवत्सरोपिवेति अथ पार्वणकृत्यं हेमाद्रौ नागरखण्डे रजस्वला कर्मचकर्तव्यं नतद्देह्लपेवच स्नपनाभ्यंजनं तयाशौचविधिपूर्वकं उपले
पनानंतनभद्रे त्वं तेन नवप्रकल्पयेत् पश्चाद्यथान हो दर्शनाः सर्वोपायानि च श्राद्धपर्वकृत्समनुवक्ष्यामि मे पूर्वं प्रयोयुग्मौ श्राद्धकर्मसु पुष्पितौ नमन्त्र
पतन्त्यवरान्सम्पतिमामस्पोटितान् १ अक्रोधनाः शौचपराः सततं ब्रह्मचारिणः न्यस्तशस्त्रा महाभागाः पितरः सर्वदेवताः रत्वेणमाह शुचिन्देशं विविक्ते
च गोमयेनोपलेपयेत् दक्षिणाप्रवणं चैव प्रयत्नेनोपपादयेत् अवकाशेषु चोक्षेषु नदीतीरेषु चैव हि विविक्तेषु च तुष्यन्ति दत्तेन पितरः सदा श्राद्धकाले

CC-0 Dharmartha Trust J&K. An eGangotri-Vaidika Bharata Initiative

११ एकोद्दिष्टं तु मध्याह्ने पार्वणं गणपराह्णके मिमासाद्विवचनादिति सपिण्डीकरणश्राद्धे पूर्वेद्युरह्ना तेषामामन्त्रणमतन् एवं दैवनियोजनं पेत रक्षांसि हि विलुम्पन्ति ५५
श्राद्धमारक्षवर्जितं श्राद्धे विहितपात्राणि एतानेव भोजनेषु तेषामपव्यवहारणानामानिति: तार्क्ष्यपि श्राद्धपार्वणरत्नमत्तपापोपयुक्त्ये एकोद्दिष्टे स्वरूपत्वतन्त्रेण
त्तत्पात्रत्वकाः एकोद्दिष्टे दैवहीनमेकार्घ्यैकपवित्रकं आवाहनाग्नौकरणवर्जितमपसव्यवत् पार्वणेऽपि पूर्वं वैश्वदेवं पितृश्राद्धार्थं देवकार्याणि पितृका
र्ये श्रेष्ठतत्रमतः देवकार्याद्द्विजातीनां पितृकार्यं विशिष्यते दैवं हि पितृकार्यस्य पूर्वमाप्यायनं स्मृतं तेभ्यो दैवपात्रतस्त्रालयेण तत्र पात्रत्वलक्षः विसर्ग
स्थलकस्थैवविकिरंपिण्डः बाह्मणकाश्रुतिरितिपोऽशाने पितृपूर्वाणिषद्भिः अग्याः सर्वेषु देवेषु श्राद्धपात्रमलिविधुवा वैदं ये विश्वेषु सोमान्त्रिमधुक्षिसुप
र्णिकः स्वल्लीपकृत्तिराग्नामातेणाजस्मसमश्रोतुला त्रिणाचीकेत दौहित्रशिष्यसंबन्धिबान्धवाः विप्रसंख्या दैवे वै पितृकार्ये त्री नैकैकमुभयत्र वा भो
जयेत्सुसमृद्धोऽपि न प्रसज्जेत विस्तरं एतौ तु पितामहप्रपितामहाः त्रिपुरमनिषेधोन तु भूरिभोजने स्वपाद्य म। रिभोजनमिति वचनात् ब्राह्मणाविस्तरे।
निषेधः मनुः सत्क्रियां देशकालौ च शौचं ब्राह्मणसंपदः पञ्चैतान्विस्तरो हन्ति तस्मान्नेहेत विस्तरं मनुः आसनेषूपक्लृप्तेषु बर्हिष्मत्सु पृथक् पृथक्
उपस्पृष्टोदकान्सम्यग्विप्रांस्तानुपवेशयेत् उपवेश्य तु तान्विप्रानासनेष्वजुगुप्सितान् गन्धमाल्यैः सुरभिभिरर्चयेद्दैवपूर्वकं विप्रांश्चैव संकोचे नैवेद्य व
सिष्ठः यद्येकं भोजयेच्छ्राद्धे दैवं तत्र कथं भवेत् कृत्वोपकल्पितं सामान्नं चित्तं पपघवि घृते सर्वं पात्रविप्रालाभे समस्ततः निधापरभेति वपप्रासनेषुप
माहितः सेषान्यमेव संयुक्तं सर्वे श्राद्धप्रकल्पयेत् श्राद्धकर्मणि नियमः यमः आमन्त्रितः सलगांय स्तुपष्पा मायंन पूजयेत् अतिकृच्छ्रामुयोतामु तिर्यग्योनि
पुनापते भोक्तुर्नियमः यमः आमन्त्रितेऽप्यपोदिशो भोक्तुमस्य ब्रगच्छति नरकाणां पातं गत्वा तां ह्रलेप्युपजायते इत्यादीनि बहूनि नियमानि पाककर्तृनिय

CC-0 Dharmartha Trust J&K. An eGangotri-Vaidika Bharata Initiative

म॰ आश्वलायनः समानप्रवरेष्विति॥ सपिण्डेष्वगुणगोत्रिते कृतोपकाराभिश्चैव पावकं कार्यं प्रशस्यते पितृभावनाः हेमाद्रौ नामगोत्रं पितॄणां तु प्रापकं ह
व्यकव्ययोः अग्निष्वात्तादयस्तेषामाधिपत्ये व्यवस्थिताः अभेदध्यानाद्यं पात्रवत्त्वः वसुरुद्रादितिसुताः पितरः श्राद्धदेवताः आद्यपरिभाषाचन्द्रिकायां का
त्यायनः रितीणां पातु पैजाना देवानां पितृगणप्रमदीहितां देवानामज्ञातोदर्माः पितृगणोद्दिष्टगणास्तथा शंखः आवाहनार्घसंकल्पपिण्डदानान्नदानयोः पि
तृभ्य ननकालेनुसप्तेवांज नकर्मणि। अत्रप्यात्। नयोः पाद्युगोत्रनामप्रकाशयेत् परिशिष्टे देवानां च पिण्डदाने च गंधधूपादनपेतथा संकल्पे चासनेदीपे
अजनाभ्यंजने तथा अन्नाद्यैरदानादौ गोत्रनामानुकीर्तयेत् संग्रहे आसनावाहने पाद्ये अन्नदाने तथैव च अक्षय्ये पिण्डदाने च षट्सु नामानि कीर्तयेत्
मत्स्यः संबंधप्रथमं ब्रूयात् गोत्रनाम ततः परं च पश्चाद्रूपं विजानीयात् क्रम एष सनातनः बौधायनः शर्मांतं ब्राह्मणस्योक्तं वर्मांतं क्षत्रियस्य तु गुप्तांतं चै
व वैश्यस्य दासांतं शूद्रजन्मनः विभक्तिं तु प्रकल्पयेत् विशिष्टां पितृदैवते तत्सर्वं सफलं ज्ञेयं विपरीते निरर्थकं मितिना राघ्रणः नारदीये अक्षय्यासनयोः
षष्ठी द्वितीयावाहने तथा अन्नदाने चतुर्थी च शेषाः संबुद्धयः स्मृताः हेमाद्रौ भृगुः अर्घावनेजने पिंडे अन्नावनेजने संबुद्धिं तत्र कुर्वीत शेषे षष्ठी
विधीयते हेमाद्रौ प्रभासखंडे यज्ञोपवीतिना कार्यं दैवं कर्म प्रदक्षिणं प्राचीनावीतिना कार्यं पितृकर्माप्रदक्षिणं अनुपवीतस्य स्मृतादेरक्तलापि
तौ च सव्यापसव्ये स्तेयेतस्योपवीतस्यानीयत्वात् सव्यापसव्यविषयमाह जमदग्निः सकृत्प्रोक्षणं पंसत्कामि पिंडानां च प्रदक्षिणा आवाहनस्तवावा अर्घ्य
दिना च परिवेषणं विसर्जने सौमनस्यमाशिषां प्रार्थनं तथा विप्रप्रदक्षिणं चैव स्वस्तिवाचनकं विना पितृत्रादिप्रपकतस्य प्राचीनावीतिना सदा द
दैवर्मनुपनीनाशिखिषय श्राद्धे आचमनस्थानानि हेमाद्रौ संग्रहे आदौ विप्रांघ्रिशौचांते अर्थदाने विकरे कृते पिंडानपदेपिदा च विरसम्ब्राह्मणे

CC-0 Dharmartha Trust J&K. An eGangotri-Vaidika Bharata Initiative

१२ स्तथा आचामेच्छा इकर्त्तीचष्पाने पितेषु समम् आधंतपोर्हिरणामे च्छेपेषु नु सकृत्सकृत् नैव आहारं भेव मानेचपादशौचाद्विनातयोः विकिरे पिंडदाने
12 च घर्स्नाच मत्त मिष्यते आचमनस्य तु कथितेपूर्वमाचामेकाले आग्नूत्वापनः दानादीनां श्राद्धान्तं निषेधमाह दानाध्ययनं देवार्चा जपहोमव्रता
दिकान् न कुर्यात् श्राद्धदिवसे प्राग्विप्राणां विसर्जनात् एतस्मिन् सर्वसे विप्रभुक्तिं नपरं विप्रा निवेदितान्ने नपक्वं देवतां पितृभ्यश्चापि तदूपं तद्दानेन सा
धकल्पते पितृशेषं तु योदद्यादूपेषामात्मनेरेतोधाः पितरस्तस्य भवंति क्षशोभा जिनरतिस्कान्दात् आसनः न्नैमद्दूकले नैवाजमाविकं स्पृश्यं तत्पात्रा
र्णापार्णह यो नैवविप्रादिच्वि समसेत् संग्रहे आहूहत्काकादिवर्जनं पमः कृकुटो विडुराह शकाकश्चापविडालकः वृषलीपतिश्च वृषलः पंडोः
वीराजस्वलाः एतैस्तु श्राद्धकालेचैव वर्ज्जनीयाः प्रयत्नतः आह्वानेमध्यमं आइहमसेकः तंत्नामोहितं स्पर्शो किंचित्‌छाद्दे देवचकर्मणि तत्रविप्रस्य
रणं शावत्र क्रपांदेवहिप्रजपे तत्राष संध्यारंभे कर्मणो विप्रः उत्तरीके संस्मरेद्धरिं ततः संकल्पः संग्रहे तिथि वारादिकं तत्तत्समकं स्वचयथा विधिश्रा
वीना चोलिनाकार्यं सर्वसंकल्पनादिकं संबंधप्रथमं त्रूयान्नामगोत्रे ततः परं वसादिरूपतांचापि स्वपितॄणामनुक्रमात् ततः गायत्रीं जपः उपविश्य
जपेद्धीमान् गायत्रीं तदनुत्तमेति गायत्रीजपस्वरूपं प्रणवपूर्वकं चापोभूर्भुवः स्वस्ततः पंग्यायत्री प्रणवञ्चांते जपेत्सर्व पुरा इत्तमिति पारस्करः
मनुरपि त्रिसन्ध्यः प्रणवं कृपविराशवं ते च मर्वराल्तवत्समोक्ष्त पूर्वैपरस्ताञ्च विसर्जितनोदेवताभ्यः त्रिजपः इमारोत्रं स्मारे आहमसोगपाध्यायेन १२
देवताभ्यः पितृभ्यश्च महायोगिभ्यएवचानमः स्वाहायै स्वधायै नित्यमेव नमोनमः आदिमध्यावसानेषु त्रिराहृतं जपेद्बुधः पितरः क्षिप्रमायांति राक्षसाः
प्रवहंतिचततो पसव्ये तच्चामनोत्सर्गः पारस्करः अपसव्येततः कृत्वा पितॄणामप्रदक्षिणं दक्षिणांतु कृत्वाद्यपांत स्तेनत्वापितृन् आवाहतदव

CC-0 Dharmartha Trust J&K. An eGangotri-Vaidika Bharata Initiative

त्वा तोऽन्नमेवाप्यनुनातत: अर्घदानं पवीपोत्सुमिलेत्काणो: कुशोदकाद्ये पूर्ववत् दत्त्वार्घमेकत्र संस्थाप्य पात्रे कृत्वा विधानत: पितृभ्य: स्थानमसीति सन्नपात्र
कुं ए तमध: नत्वा गंधादिदानं आसनेषु समेनक्षपात् अर्घ्येत्व धूपादिजोऽन्नम: सुगंधश्च सुपुष्पाणि सुमाल्यानि सुधूपक: सुमोऽतिश्चेवदीपेनुसाद्धादनमिति
कृत्वा: वस्त्रद्वाभ्यां कौशेयं नौमकार्पासं दुकूलमहतं तथा आहूत्वेनानिपोदर्घात्काममानामोऽतिवेतमान् ब्रह्मवेदवतैः पञ्चोपवीतं दानमेव वस्त्राभावे विज्ञा
नता पितृभ्यो वस्त्रदानस्य फलं तेनाप्नुते खिलं एतद्धि तिलोग्रदूर्वादेप्पिदेयमिति हेमादि: नैवेद्य इत्याद्युक्तर्वस्त्राणि भुक्तिपात्रे कंसदलं शयनासन
पानानि दर्पणाञ्जनानि च अन्नं सुसंस्कृतं गंधाक्षताद्यलंकारैर्दीप चामरं पितृभ्य: प्रयच्छन्ति सिध्युत्तोक्तं स्वर्गं गच्छति मुक्तशय्यासनादिकं देयं तेनापमुक्तं पालकिं
चिदूल्लिवाहनभाजनेनपद्यादिदंचनस्यासोनत्सर्वं परिकल्पयेत् नमेवपुरस्ते हेमं तस्यास्य स्थापयेत्तदा श्रुतपित्ताप्रदातआरतशय्यापर्यादिना बृहस्पति
एपिवस्त्रालंकारशय्यादि दिपनुपेहृहनादिकं गंधमाल्यै: समभ्यर्च्य आहूयोत्क्रे तदर्पयेत् एकादशाहे प्रथमं प्रेतशय्यादिदानं वा चिन्तिके देवमात्रिका।
निवेद्य एकादशसु विप्रेषु प्रेतमात्राद्यभोजयेत् तत्राधापव शय्यादिदधाद्यमितिस्मृतेः अस्मत्र आद्यं गंधादिदानाचमसोएव शय्यादिदानं तदंगपदा।
दिदानं वदानप्रकरणे ज्ञातव्य आद्विविवेका दे शय्या रूपले खनात् एकादशाहे प्रथमं शय्या एकाहितीपां गंधादिदानावमसोलेखनात्तेषु मंडलकरणमर्घ
द्रव्यमकार: त्राहृते मंडलानि वर्कार्पाणि ने वा देव्यणीकै: शुभै: गोमय तिकृपादापिभस्मनागोमयेनवा प्रगु: भस्मनावाणिवापिकारयेन्मंडलंतत: चतुष्को
णदिव्याम्रसत्रिकोणंतत्रिपस्मृत् मंडलाकृतिवेरपस्य शूद्रस्याप्युत्तराणास्मृते मंडलाकाराणोल्लेख: मार्कंडेय: यातुधाना: पिशाचाश्च क्रूरणपेचैवराक्षसा: हर
न्तिरसमन्नस्य मंडलेनवर्जितं भोजनपात्रं हेमरौप्य आद्यि: भोजनेहेमराण्यादिदेयपिप्रेयपाक्रम आद्यपत्नाशपत्राणि मधूकोदुंबराणि च पालाशकाकुटकं

CC-0 Dharmartha Trust J&K. An eGangotri-Vaidika Bharata Initiative

१३ स्वस्वकृकर्मानिष्कमानुगुः कदलीचूतपनसजंबुपलाशपर्णकाः अन्नभोमुत्स्यपात्राणां ग्रासाः स्युः पितृकर्मणीति हेमाद्रौ कदलीपत्रनिषेधः ततो निरग्नि
13 नां जले आहुतित्रयं प्रेतामः हस्ते होममप्य अग्नौ करिष्य इत्यापृच्छ्य अन्नं घृतप्लुतं कुरुष्वेत्यनुज्ञातो हुत्वाग्नौ पितृयज्ञवत् इति याज्ञवल्क्यः मात्स्ये अग्न्यभावे तु।
विप्रस्य पाणावथवा जले पिवा अजकर्णेऽश्वकर्णे वा गोष्ठे वा शिवान्तिके इति परकीयमप्यो श्राद्धे स्वामिनेन्नेहाने हुतशेषः पात्रेषु प्रक्षेप्यः हुतशेषं प्रदद्यात्तु
भाजनेषु समाहितः यथालाभोपपन्नेषु रौप्येषु च विशेषतः पसकाराः अन्नपाणितले दत्तं यदश्नन्त्यकृतूषः पितरस्तेन तृप्यन्ति शेषान्नेन लभेतितेपञ्च
पाणितले दत्तं पश्चादनुपकल्पिते एकीभावेन भोक्तव्यं पृथग्भावो न विद्यते इत्यन्नपरिवेषणा मनुः गुणांश्च सूपशाकाद्यान्पयोदधिघृतमधु विम्रसे
न्यपतः सम्यक् भूमावेव समाहितः भक्ष्यं भोज्यं च विविधं मूलानि च फलानि च हृद्यानि पानि पानानि सुरभीणि तथैव च २ उपनीय तु तत्सर्वं शनकैः सुसमा
हितः परिवेषयेत्प्रयतो गुणान्सर्वान्प्रचोदयन् भारते शान्तिधर्मे आमाहुतिं विना चैव पङ्क्तिर्विषमी विद्यते हृताचारेऽप्यभुक्तं तत्भागं तु संविदुः तन्नैव
कुर्यात्तता श्रोत्रास्वयं च परिवेषणे वस्त्रारेनिषेधः नापविद्धेन नैकेन हस्तेन न विना कुशं नायसेन नायसेनैव श्राद्धे तु परिवेषयेत् कार्ष्णाजिनिः द
र्वीदर्भयुतं पात्रं समस्तव्यंजनानि च उदकं चैव पक्वान्नं नोद्धृत्य तु करेण न हारीतः सौवर्णराजताम्राश्मखड्गेनोदुम्बरेण वा इत्यमत्यपात्रं तु पात्रेणापातिफल्गुपा
वेणाथवा पुनः जाबालिः दूषयन्ति हविश्चैव दर्वीहस्तेन पाणिना पाणि आश्वलायनः कदम्बादिपलाशैः एतैः मृत्तिकादारुकेरपि गोरसैर्मधुनाद्यान्याहुः संपादये १३
नवीः व्यंजनगुणाकम्पेन मधुना अभिघार्य तत्र यमः अन्नं मधुमयं कृत्वा मधुवाताभिमन्त्रितं पात्रावलंभनं तत्र पात्रस्थे कृतदत्तान्ने पृथिवीपात्रमिति पात्रा
भिमन्त्रणं कृत्वा दर्भेषु स्तिमितं पिण्डं निवेशयेत् ततोऽन्नोत्सर्गं प्रत्याहुतिकांगायत्रीं मधुवाताः इति च जप्त्वा यथासुखं जुषध्वमिति ते पितामहाः

CC-0 Dharmartha Trust J&K. An eGangotri-Vaidika Bharata Initiative

नुः पावरुद्धां भवन्मन्त्रं पावरुद्धानिवाप्यतः पितरस्तावदस्त्वेतिपावन्तोकाहविर्गुणाः प्रचेता आपोशानं प्रदापयेत् साविचीं चिजपेदथ मधुवाताऋतायतेत्येवम्
भिमेननिविकेतपा अत्र सकृन्मिनमन्त्रनग्राह्यो। अत्रिः अग्नेःकलिं तमन्त्राघं पाणिभ्यां पुगुपरस्पोन॥ अथो अन्नमन्त्रेदन्नं पितृणां नो पतिष्ठते तथाच पाद्म।
वत्सः अन्नमेतत्पुनविश्वाणिनमानापूर्वजपं तत्पापुनः आपोशानं ततः दक्षिणाभागे कुशेषु विकिरेदधानं भूमौ निषेधः हेमाद्रिः दत्त्वेवाप्यपवादं तत्र भूमौ पो।
निहितपत्युलिंतरन्नविप्रकृतं पातिनिरोषेः पितृभिर्गते अन्नमादाय पटः समशेषस्त्वेगातुमासमच तदन्नं विकिरेद्भूमौ दद्याच्चापः सकृत्सकृत ततः आच
मनं ततो हरिस्मरणं ततो गायत्रीजपमधुवातातजपः अत्र गायत्रीजपो अप्रामाणिकः पात्रवत्स्वादिभिर्लिखितत्वात् श्राद्धदेशे गायत्रीजपः कार्य इति स्मृते।
विहितः अन्नदानेन सम्पितुष्णाद्वन्नोनाम्युत्के विकिरान्नेततरभेदशापकृत्य तिर्हलके गतः कृत्वा सपिका मा पुनेन लिखितत्वात्प्रामाणिकमिति मन्त्रहि
तत्रपमानं भोजनेपमः तावत्पापश्चारपेत्समस्कृ धर्मरणाल्वालिकेवहि भुंजानेषु तु विप्रेषु प्रमाराततु अवलेपदं पारस्कृत्य ततः कृत्वा समवितेति मन्त्रये
न आहार्यविनिषेधः स्मृतिसंग्रहे साधामर्पिपिंडदानस्य भोजनस्य ततः गतः अत्रो भुक्तिक्रिया हानोश्चाहारविनिर्गमनते पिंडस्थाननिर्माणं जातकर्णः आ
मामात्रेसमुत्सृज्यपिंडानन्ततयप्रदापयेत् ततः रेखाकरणं पात्रस्याः करणमामुष्टिरेखात्क्रनकुशैवीपितहोहिजः रेखोपरिकुशाधारणं तत्र देवलः आचा।
पितात्द्भोग्ने स्तषोस्यानातिकस्पयेति तेषामासीनेषु पात्रेण प्रपृष्ठे स्तु तिलोदकं ततः सव्येन देवताभ्यः अपसव्येन पुटके गन्धादिदानं संकल्पः निषिद्धस्म
पशिमागेनसर्वं व्यंजनसहितेनान्नेन पिंडनिर्माणं निषिद्धं तु केचित् माषानुसर्वत्र वैरथा सिद्धेग्नौ च विवर्जयेत् माषाश्चाडुदुवेग्रासावर्जा अत्रेवाग्नि
पिंडयोः वामनिसुपथामगंतपामाषाग्निपिंडयोरिति स्मृतसर्पंसाप्त विहितत्वा पिप्पलीमेतो तिलमन्त्रपानीपंधुपर्शेपेपपातपा मधुमर्पिः रवे३

CC-0 Dharmartha Trust J&K. An eGangotri-Vaidika Bharata Initiative

२८ यंतपिंडमष्टांगरुक्मते याज्ञवल्क्यः सर्वमन्नमुपादाय सतिलं दक्षिणामुखः उच्छिष्टसन्निधौ पिंडान्दद्याद्वै पितृयज्ञवत् पिंडप्रमाणं हेमाद्रौ कपित्थबिल्वमात्रान्वा
14 पिंडान्दद्याद्विधानतः कुक्कुटांडप्रमाणं वा आमलकैर्बदरैः समानिति पत्नीनु हेमाद्रौ लौगाक्षिः महान्तपिण्याकं नवप्रेतश्राद्धे दशाह्निके पिंडशब्दः प्रयोगः स्यादन्नमम
त्रकीर्वयेत पिंडाधिकारिणः आचार्यगुरुशिष्येभ्यः सखिज्ञातिभ्य एव च तत्पत्नीभ्यश्च सर्वाभ्यस्तेभ्यो वै जलांजलीन् पिंडास्तेभ्यः सदा देयास्तथा भ्रातृ परेता
तीर्थेषु चैव सर्वेषु मायमासे मघासु वै तिलयभागः नेष्टुदर्भेषु नेहस्तं निमज्जेच्चेयथागिनां सममेकरणं आवाहनं अपसव्यं करणं पितृध्यानं विष्णुः अत्रापि
तेरोमाद्रपश्च अमितिपुनः प्रसवने जनने मतः आचम्यादक्षिणपरावृत्य त्रिराचम्य शनैरसून् धद्रूतं स्वनमस्कुर्यात् पितृनेव च मंत्रवत् उदकं निनयेच्छेषं शनैः पिंडां
तिकेपुनः प्रसवने जननदानं आग्र अरिः प्रदानं तस्मान्नमंत्र पिंडं तु पूर्ववत् कृत्वावनेजनं कुर्यात् पिंडपात्रमधोमुखं नीवीं विस्रस्य कामायनः ततः स
म्यग्दृष्टाचम्य नीवीं विस्रस्य वा पुनः एवमाचम्य दक्षिणाग्रो अपसव्येन मंत्रदानं श्राद्धे विनाप्रणो ब्राह्मे एतदुक्तं पीतरौ वासरं निजम्मन् एषपकृत्यपक्
अपुकामुक गोत्रेतनु भंयानः परे हुदः पिंडदाना नैवेद्यस्याप्रः गंधपुष्पाणि धूपं च दीपं च विनिवेदयेत् देवलः दक्षिणां सर्वभोगांश्च प्रतिपिंडं प्रदापयेत् २८
मसाणमपपानिस्नं मपानानि च नैवेद्यं शातः पत्नि किं चित्स अतेरहेमसंभोजनमगार्हितं अनिवेद्य न भोक्तव्यं पिंडमूले कल्पयेद्बुधः शेषान्नं पिंडसमीपे विकिरे
शौनकः पिंडपिंडाद्धेरन्नं किंचित्प्रदापनमसजेत एवमनाचम्य पिवा आयान्ति तं इलपुष्पाणि अत्रतप्रदानं मात्स्ये आपश्चातेषु चाचम्य वारिदद्यात्सकृत्
सकृत्तिलपुष्पाक्षतनाम आरद्दत्योरक्षमेव वा शातातपः पितॄणां नामगोत्रेणाकारेदेपतिलोदकं मत्स्ये के पितॄन्तीर्थेन स्वत्तयमक्षितिति मधेन अघोरा
आशीषः दत्वाशी प्रतिग्रहल्पापाद्दिजेभ्यः अघोराः पितरः संतित्युक्ते पुनर्द्विजैः गोत्रं तथा वर्द्धतां नस्तथैत्युक्तः सते पुनः दातारो नोभिवर्द्धंतामन्नं चैव तथा

CC-0 Dharmartha Trust J&K. An eGangotri-Vaidika Bharata Initiative

येत् स्वस्तिवाचनकं कुर्यात्पिंडान्तेऽभ्युदयात्मभक्तितः अपसव्येन कर्त्तव्यं हन्ती पिंडेभ्यो नमनुः अत्र जिज्ञासेन्नामिं सूत्रपपाम्भामान्म सहितः यथोपासनायां ध्यानाची
देवितश्च पिवचनविधान स्वात्र दिव्यादेवतास्वपयचारिसमंडलेशनिवचनान्तर्ह्यस्वात् सर्वभूतानां हृद्देशे ज्ञेनस्तिष्ठति भ्रामयन् सर्वभूतानां निपत्त्राराहृतानिमा
ययेति भगवतो के अत्रनयान्तेन्नशास्त्रे शास्त्रादितितत्काराद्वांतयोगे। तत श्वेतस्य स्पामासर्वगाविश्वरः पिपणीशिवसान्निध्यमासाद्यतिमानन्दस्वरूपोरव्याहि
क्रान्ताघनवच्छिन्नात्सर्वदेहार्पणं स भावयन्नपराविभाषेनपराशक्तिरिपंस्मृता योगिनां हृद्यांभोजे नमेतानि निलये जलसा आधारसर्वभूतानां स्फुरंतीरविद्यु
दाकृतिः तथाचामस्त्रापिमल्लाधाराद्यास्त्रस्मरं धिविलेविमीवित्सनेतु तनीपहीविद्युल्लंजपिंजराविवस्वदृप्तभास्वरा प्रकाशापरमशुधामसूत्रवपी
वलंतेजो देहस्थांपरंचितितिभिधामास्तां चिंतितानामायुदद्याणि निर्गतं करोज लोकपानगसेममानीययमूलेसिनिधाय्यः यथोपचारैः संपूज्य पश्चात्
द्वारमुद्रया मनि न्देहेस्थाप्य तथा चापितत्संः अपसव्य स्वहस्तिनापुत्रः ॐ अत्रपितरो मादयध्वं यथाभागमावृषायध्वं मित्यनेन पिंडोपरिपित्रलो।
स्थापनं पिंडपितरवहार्षं तथास्तस्यानुपिंडान्न मोभूयाग्रांपोस्पापनेपतसे द्वारमुद्रयादेवविसर्जनस्थानि योपं अग्ने सर्वदेवनिर्मा स्वेततमतिपतिद्वेष।
पिंडप्रतिपत्तिः याज्ञवल्क्यः पिंडांस्तु गोजविप्रेभ्यो दद्याद्ग्नौ जलेपि वा प्रक्षिपेत्सत्सु विप्रेषु द्विजोच्छिष्टं न मार्जयेत् आद्यश्राद्धादिभिन्नानां एकोद्दिष्ट
पार्वणश्राद्धे पिंडानां मध्यमादिनि सकाम्यमतिपत्तिः काम्यप्रतिपत्तिः पिंडमश्नीत सद्यःस्यागार्थीप्रयमेनाः पत्नीमनार्थीद्यानुमध्यमं मंत्रपूर्वकं उन्न
मांगतेमविजनगोश्रुनिमेमपश्यति यांतः पत्नीवाममध्यमं पिंडमश्नीयाद्यानेवानिता आपत्तवप्रसुदानेमेत्रमाह अपांलौषधीनांसमाशयामिध्रुतकृ
नेगर्भंदधत्स्वनिमध्यमं पत्नीप्रपश्यतीति अपानित्यमतिपत्तिः पिंडेभ्यस्त्वलिमकांमाचांसमाद्यापान्तपूर्वेषा तानेवविमानासीनानविधिवत्पूर्वमायेन र

CC-0 Dharmartha Trust J&K. An eGangotri-Vaidika Bharata Initiative

१५ तिनित्यमन्त्रेण मन्त्रः पिंडोपघाते त्रिः मार्जारमूषकस्पर्शे पिंडेषु विदलीकृते पुनः पिंडप्रदानं आमेन पाकेन तत्क्षणात् बोधायनः स्वचोऽशक्तादिभिः स्पृष्टः पिं
15 डोपघुप्ताहमते प्राजापत्यं चरित्वा पुनः पिंडं समाचरेत् तत्रैव नागरखंडे दक्षिणादानं न्यूनं नमर्घपात्रं न तु कृतार्दघात्रं दक्षिणा हिरण्यं देवतानां च पितॄणां
रजतं तथा बृहस्पतिः तस्मात्सर्वेणं काकिणीं वा फलं वा पुष्पं यथा पितामह श्राद्धे दक्षिणां प्रदत्ते नपात्तत्फलो भवेत् शय्यादानमेकन्नं कंकलिं कृष्णानानि समेन रे
वतापि अपत्नीकेन दीपनिर्वाप समेन पादप्रक्षालनं आवमपितृत्वोभ्मराणां नतः हिरण्यभूमिगोदानानि इति पद्यपञ्चत्रिंशाराश्राद्धविवेके न्निस्पृशानेशप्या
तिविनाएकाएकादशाह श्राद्धे श्राद्धारंभे द्रव्ये तीर्थ गंधादि दानावसरे पिंडोत्थानाहे दक्षिणां ते च तं तोये ति शय्यात्रयं विहितं तथापि दाने समवतो समुत्रप
विकल्पकत्वं मिति अत्र एकमेव पिंडं नत्रमनः आसपिंडक्रियाकर्म ह्रज्ञाने: संस्थितस्यतु अहरहभोजये छ्राद्धे पिंडमेकं तु निर्वपेत् अत्रापि केऽपि द
स्य प्रकृतिभूतस्य प्रधानस्य तदतिदेशः विकृतिरूपानीपेषुसर्वेको दिष्टेषु मासिकादिषु प्रकृति तन्नामपत्रसमन्त्रायोगपदेशः यथार्दर्शयोगोमासादि।
विकृति तन्नामपत्रसमन्त्रायोगपदेशः यथासोर्यादितदूदातिदेशिकत्वविधिनिषेध मनाधिके च वाचिनिकलं एवं सपिंडीकरणश्राद्धमपि सर्वपार्व
णप्रकृतिरूपं तस्य सर्वपार्वणकाले विहितपार्वणश्राद्धं वत्तिदेशः अपसपिंडेकरणकालः कात्यायनः एकादशाहे निर्वृत्ते पूर्वेद्युर्दर्शाद्यथाविधिः प्रकु १५
र्वीतास्निमास्त्रंमातापित्रोः सपिंडतां निरग्निस्ततः साग्निकर्ता तद्विषये साग्निकस्तु परागकर्त्ता प्रेतश्चानग्निमान्भवेत् द्वादशाहेभवेत्कार्यं सपिंडी
करणं मृतेति तिगोभिलः साग्नेः प्रेतस्य तु त्रिपक्षे प्रेतश्चेदाहिताग्निः स्यात्कर्त्तानग्निर्यदा भवेत् सपिंडीकरणं तस्य कुर्यात्सत्तेन्नतीपके रतिसुमतः
दयोसाग्नित्वे द्वादशाह एव साग्निकस्तु यदा कर्त्ता प्रेतो वाप्यग्निमान्भवेत् द्वादशाहे तदा कार्यं सपिंडीकरणं पितुरिति सुमन्तुः दयोरनग्नित्वे तु भविष्य

CC-0 Dharmartha Trust J&K. An eGangotri-Vaidika Bharata Initiative

सपिंडीकरणं कुर्यात् यजमानस्त्वनग्निमान् आनाहिताग्नेः प्रेतस्य पूर्णेऽब्दे भारतर्षभ द्वादशेऽहनि षण्मासे त्रिपक्षे वा त्रिमासि वा एकादशेऽपि वा मासि मे
गलस्याप्युपस्थितौ कात्यायनगोभिलोपदिष्टकालाद्वृद्धिरायघेतेतिं तदहर्दिन एवेति वा वचस्मृतिसंग्रहे मातृश्रुनिमित्तकमिति विषयमात् महार्णवे पुलस्त्यः।
निरग्निकः सपिंडत्वं पित्र्यमोनुश्च धर्मतः एतोसंवत्सरे कुर्यात्त्वाहिताग्निर्यद्भवेत त्रिपक्षे वाहनीपेतामासि षष्ठे वैकादशे च द्वादशे वाह्नाद्दशाहे चैकादशाहे वा
एतस्मत्क्रमेविस्मृः मंत्रवर्जे हि शूद्राणां द्वादशेऽह्नि अधिकमासेनु चतुर्दशेन्हि कुर्यात् कृद्ध्यः चतोर्दशेन्हीमस्यमासिकं सदिनपात्राहितिरपिवीचह्रः पुंसव
नाद्यन्नप्राशनान्ते आवपक्षेपकर्षे इति श्राद्धविवेकः स्मृतिसागरे वृहस्पतिः सस्य वापो भवेद्यस्मिन्नक्षत्रे वृद्धिकर्मणि तान्नित्यमित्रं समाकृष्य पित्रोः कुर्या
त्सपिंडनं गर्भाधानस्य चान्तंरोपि सम्भवात् कालादर्शेपि एकादशे द्वादशेन्हि त्रिपक्षे वा त्रिमासि वा षष्ठे वैकादशे वाह्नि संपूर्णे वाब्दभागमे सपिंडीकर
णमेस्य मरुतो कालाः प्रकीर्तिता जाबालिः पुत्रः सपिंडनं कृत्वा कुर्यान्नान्नं सचैलकं एकोद्दिष्टं ततः कुर्यात्तु तं पंनविचारयेत् पुत्र एव सपिंडनं कुर्यात्
नत्वपुत्रेस्ततिनामः कुर्यात श्राद्धाविषेउशाद्दत्वान कुर्यात्सपिंडनं प्रोषिता वसिते पुत्रे कालादति विरादपितापतीपे अकृतसततोश्राले मृते पितरि पा।
स्याद्विद्यते च पितामहः तेन देयास्त्रयः पिंडाः प्रपितामहपूर्वकाः तेभ्यः स्वयेन्निकः पिंडो नियोक्तव्यस्तु पूर्ववत् मातर्यपमतायां तु विद्यते च पितामही प्र
वेत्तुका पतत्रायप्यविविधिशवं प्रपितामहजीवने तस्मित्राद्रिभिर्देयं नदाहरन्ः मनुः त्रयाणामपि पिंडानामेकेनैव सपिंडने पितृत्वमश्नुते प्रेतस्तु इति धर्मो।
मरस्पितः अयस्त्रीष्वप्युते वृहस्पतिः मंतगोत्रेण नाम्ना च मातुः कुर्यात्सपिंडनं भविष्ये जीवत्यस्मितापितामहस्यामातुः कुर्यात्सपिंडनं मृतेपितृकः पिचात
त्रिमातुमुत्रिकासुतः तस्मिन्त्रामातः पित्राम्नुपुत्रापातुपौठीनसिः अपुत्रायामृतायां पतिः कुर्यात्सपिंडने श्वश्र्वादिभिस्त्रिभिः सार्द्धं मातुः आह समाचार सपत्नी

CC-0 Dharmartha Trust J&K. An eGangotri-Vaidika Bharata Initiative

२६ पुत्रोपि कुर्यात् बह्वीनामेकपत्नीनामेका चेत्पुत्रिणी भवेत् सर्वास्तास्तेन पुत्रेण प्राह पुत्रवतीर्मनुः अपुत्रमरणे सपिंडीकरणे विशेषः भ्राता वा भ्रातृपुत्रो
वा हि सपिंडः शिष्य एव वा। सपिंडीकरणं कुर्यात्पुत्रहीने नरे नृपति सर्वबंधुविहीनस्य पत्नी कुर्यात्सपिंडनं शुल्कमात्रसमीतीयेन हिताग्रेतनाश्रव पुनः सपि
16 डनं तेषां कुर्यात्सतेन पितामहः। सपिंडीकरणं यत्कान्नेनैव कामधेनौ सपिंडीकरणं पार्वणेन श्राद्धं षोडशं पक्कान्नेन नु कर्तव्यं नाभिषेकं हि जातिभिः स्नानेवै
व महादानेभ्यः प्युंपितृतर्पणं प्रथमेऽहून कुर्वीत महागुरुनिपातने रसाहीनि निषिद्धतवानि पूर्णसवत्सरं सपिंडीकरणं च स्वविषयाणि न तु द्वादशाहे स
पिंडीकरणविषयाणि तेषां सर्वापवादवचनं गारुडे तीर्थश्राद्धं गयाश्राद्धं श्राद्धमन्यत्पैतृकं अब्दमध्ये पि कुर्वीत पतितः स्यात् किमान्यतः सपिंडीकरणानंत
रं प्रमैवमेकादिनेनात् सपिंडीकरणे निकृतं मनाक्स्वरूपं गंधोदकतिलैर्युक्तं कुर्यात्पात्रचतुष्टयं अर्घार्थं पितृपात्रेषु प्रेतपात्रं प्रसेचयेत् येसमानाइति द्वा
भ्यां शेषं पूर्ववदाचरेत् तदूर्ध्वं मेषु स्थानेषु श्राद्धमतिशोभनं गंगाद्वारे प्रयागे च नैमिषे पुष्करोऽर्बुदे संनिहत्यां गयायां च श्राद्धमेतत् प्रतोत्रमेत् इति पितामह
पः तत्र श्राद्धं पंचविधं तत्रोक्तं हस्मति नित्यं नैमित्तिकं काम्यं वृद्धिश्राद्धं तथैव च पार्वणं चेति मनुना श्राद्धं पंचविधं स्मृतं तत्र भविष्यपुराणे अहन्यहनि य
च्छ्राद्धं तन्नित्यमिति कीर्तितं वैश्वदेवविहीनं तदशक्तावुदकेन तु मत्स्येऽपि दद्यादहरहः श्राद्धमन्नाद्येनोदकेन वा पयोमूलफलैर्वापि पितृभ्यः प्रीतिमाव २६
यं एकोद्दिष्टं तु यच्छ्राद्धं तन्नैमित्तिकमुच्यते तदप्यदैवं कर्तव्यं अयुग्मानाशयेद्द्विजान् पात्रवत्सोऽपि एकोद्दिष्टं दैवहीनमेकार्घैकपवित्रकं आवाह
नाग्नौकरणरहितं ह्यपसव्यवत् तत्सपिंडेमाह्नेमासेः मासपक्षतिथिस्पष्टे यो यस्मिन्नपतेहनि प्रत्यब्दं तु तथाभूतेह्नपाहं तस्य तेविदुः नारीपया
रणेमरणोत्तरणे तिथिस्त्रीकाल्लकीर्तिता काम्यं कामापविहितं काम्यमभिप्रेतार्थसिद्धये पार्वणेन विधानेन तदप्युक्तं खगाधिपः पथास्वर्गादिकामाना

CC-0 Dharmartha Trust J&K. An eGangotri-Vaidika Bharata Initiative

कृत्तिकादिनक्षत्रेषु कृत्तिकामादिं कृत्वाभरण्यन्ते प्रतिनक्षत्रेषुः श्राद्धं दद्यात्तिसपपाक्रमेत गौपादुः पर्यन्तान्कामानाप्नोति तत्पाचपा त्रवत्सः स्वर्गे स्त्रपम
मभोनस्य शोर्पते त्रवत्संतपापुत्रेश्वे स्तासमसोभाग्यंसमहिमुख्यतोऽस्मभ प्रवृत्तनवकृतांचैव गाणीममप्रतोनपिन्ध्याहेगिलं पशोर्वीनशोकतोपुराणगति धनं वे
देभिषकाहिद्रूक्यागमप्यत्राविकं स्यश्चानापुष्प विधिवत्ः श्राद्धं समपठति कृत्तिकादिभरण्यन्तेमुक्तामादाम्नुपादिमान् आत्तिकं स्वदृषानष्वअपेत
मद्मन्ताः इति रुद्रोपक्षिपते श्राद्धं वृद्धिश्राद्धं नरुव्यते सर्वप्रदक्षिणं कार्यं पूर्वोन्हेत् पर्वोत्तिना वृद्धिनिमित्तं त्वाले जन्मन्यपोपनयने विवाहे पुत्रकस्य
च पितृन्ते दीमस्वान्नामनर्पपे वृद्धिधिपूर्वके वेदव्रतेषु गोदाने पनतपुंसवनेषु च नवान्नभोजने स्नाने उदापाः प्रपमानिवे देवानामतडागादिप्रतिष्ठा।
सत्स्वेषु च एजाभिषेके बालान्नभोजने वृद्धिसंतकान् वनस्पायाश्रमगच्छतं पूर्वेद्युः स्वधाएवचापितृन् सर्वान्कि विधिनानतर्पयेत् कर्मसिद्धये श्रादिपरातु
मासः विष्णुपुराणे पत्नोहार्ह्यति ष्ठानुभेरवं चावेधमोस्सणे पुत्रजन्मवृषोत्सर्गे वृद्धिश्राद्धं समाचरेत् तत्रैव नामकर्मणि बालानां चूडाकर्मादिके तं
था त्रिलोऽग्रमतेस्वन्नमाणे च सीमंतेषु चात्पतिनिमित्तके पुंसवने च निषेके च नवस्य वेश्मप्रवेशने देववृक्षजलादीनां प्रतिष्ठायां विशेषतः तीर्थयात्रायां।
षोत्सर्गे वृद्धिश्राद्धं प्रकीर्तितं इत्यावश्यकं वृद्धौ न तर्पिताये वै पितरो गृहमेधिभिः तद्धीनमफलं ज्ञेयमासुरो विधिरेवसः इति शातातपः अत्र श्राद्धत्रयं स
एवाह मातृश्राद्धं तु पूर्वं स्यात्पितृणां तदनन्तरं ततो मातामहानां च वृद्धौ श्राद्धत्रयं स्मृतं अशक्तौ भिन्नकालेऽपि कार्यं पूर्वाह्णे मातृके श्राद्धं मध्यान्हे पैतृके
तथा ततो मातामहानां च वृद्धौ श्राद्धत्रयं स्मृतं अत्राप्यशक्तौ सएव पूर्वेद्युर्दिने ख्यशक्तौ एकस्मिन्पूर्ववासरे श्राद्धत्रयं कुर्वीत वैश्वदेवं तु तंत्रिकं श्राद्धवि
नामतोऽर्घं सपादके चैव पितृदानेवनेन नेतं तच्छ्रविनिवृत्तिः स्यात् स्वधावाचनमेव चेति पूर्वान्हे नियमं तु पुत्रजन्मातिरिक्तविषयं महावृद्धिः पूर्वोद्वे

CC-0 Dharmartha Trust J&K. An eGangotri-Vaidika Bharata Initiative

येभवेद्वृद्धिर्विनाजन्मनिमित्तके पुत्रजन्मनि कुर्वीत श्राद्धं तत्कालिकं तु धरति हृदमरात्रः नान्दीमुखेभ्यः देवेभ्यः मरद्भिर्णं कुशासनं विनतमल्लम्मुखेभ्यः श्रम
१८ दक्षिणं वृद्धौ संकल्पश्राद्धपाः एतच्च मातृपूजापूर्वकं कार्यं अकृत्वा मातृयागं तु यः श्राद्धं परिवेषयेत् तस्य क्रोधसमाविष्टा हिंसामिच्छन्ति मातरः गौर्यादि
17 पितृभ्योऽर्घ्यं धूपैः सनैवेद्यैर्गन्धाद्यैर्भूषणैरपि पूजयित्वा मातॄः श्रीमाता पुत्रगृहे मूर्तिर्लिखिता वा पराद्दिक्षु अपि वा हृतपुत्रेषु नैवेद्यं पुत्रिधैः कुड्यलग्रा वसो।
धाराः सप्त धारा घृतेनेति कारयेत् सप्त धारा नातिनीचा नवात्युच्छ्रिताः गौर्यादि मातसर्वी मेधा सावित्री विजया जया देवसेना स्वधा स्वाहा मातरो लोकमातरः ध
तिः पुष्टिः तथा तुष्टिरात्मदेवतया सह गणेशेनाधिका ह्येता वृद्धौ पूज्याश्चतुर्दश तत्पाश्चात्कृत्वा निकर्मणि क्रियेरन् कर्मकारिभिः प्रतिमयोगेनैवास्तु
मीनाः प्रगणाधिपाः अपपावेलं देवश्राद्धपूर्वकषट्पुरुषश्राद्धपार्वणं अमावास्यां पक्षिपतेन मार्वेशामितिस्मृते क्रियते वा पक्षेणिपत् तत्पार्वणं
मितिस्मृतिः अत्र पक्षे चतुर्दश्यष्टमीकृष्णा अमावास्या च पौर्णिमा पर्वाण्येतानि राजेन्द्र रविसंक्रान्तिस्तथा तस्य कालमाह अमावास्याष्टका वृद्धिः
कृष्णपक्षोऽयनद्वयं द्रव्यं ब्राह्मणसम्पत्तिर्विषुवत्सूर्यसंक्रमः व्यतीपातो गजच्छाया ग्रहणं चन्द्रसूर्ययोः श्राद्धं प्रतिरुचिश्चैव श्राद्धकालाः प्रकीर्तिताः वि
शुद्धि अमावास्यास्तिस्रोऽष्टकास्तिस्रोऽन्वष्टका माघीप्रोष्ठपद्यूर्ध्वं कृष्णत्रयोदशी व्रीहियव पाको चेति एतान् आह कालान् नित्यानाह प्रजापतिः श्रा १८
द्धमेनेय कुर्वाणो नरकं प्रतिपद्यते अमावास्यामात्रे निरग्नीनां नामावशेषकं अपनीय श्राद्धं सेक्कः प्रतिज्ञागायत्रीं देवताभ्यस्तथा सन् आसनं विरद्धं ने
चयुतः प्रसवने नान्दं दक्षिणा नान्तं संकल्पसर्वत्तीर्थं पवित्रविधिः नीर्थनिषेधः अर्घमावाहनं चेद्ध हिंसां गुह्यनिवेशनं न्यासमप्रसंच विकिरनी पर्यश्राद्धं वि व
जेयेत् इति अग्नौकरणं चनेतिलावस्थां गंधादि दानं प्रवेषणं मधु वाते मारि पयासा मा पाठः गोपच्चीपाठः पिण्डमन्नादने ब्रह्मा दि दातीर्णं तर्प म

CC-0 Dharmartha Trust J&K. An eGangotri-Vaidika Bharata Initiative

उद्देशं पिण्डमन्त्रेणेत्यिना तीर्थे आमान्नेनैव कर्त्तव्यमर्घावाहनवर्जितं तथा च देवीपुराणे तीर्थे द्रव्योपार्जने नैव परीक्षेत कदाचन अन्नार्थिनमनुप्राप्तं भोज्यं तं।
मनुरब्रवीत् तीर्थे पिण्डदानं सक्तुभिः पिण्डदानं च सपात्रैः पायसेन वा कर्त्तव्यमृषिभिः दृष्टं पिण्याकेन गुडेन वा देयं तु तिलपिण्याकं भक्तिमद्भिर्नरैः सदा श्रा
द्धं तु तत्र कर्त्तव्यमर्घावाहनवर्जितं स्वधां तु गृह्णन्ति काका नान्नेव दृष्टिं हरन्ति च पत् श्राद्धं तस्मै पिण्डं श्रेयः पितरस्तोत्र तिकारके अकालेष्वपि वा काले तीर्थे श्राद्धं तथा
नरैः प्राप्तैरेव सततं कार्यं कर्त्तव्यं पितृतर्पणं पिण्डदाने ततः शस्तं पितृणां चातिवल्लभं विलम्बं नातिकर्त्तव्यो न च विघ्नं समाचरेत् तीर्थश्राद्धमामान्नेन आपद्यते यो
तीर्थे च द्रव्यसंग्रहे तथा आमश्राद्धं द्विजैः कार्यं शूद्रेणास्य देवहि आमश्राद्धे पिण्डादिकमपि आमान्नेनैव कर्त्तव्यं तत्र जाबालिः आमश्राद्धप्रदेशेन तु ग्निकः सर्वत्रै
वकानी खिलाः पिण्डो ग्नौकरणां कुर्यात् पिण्डशाल्ने नैव निर्वपेत् श्राद्धं तु तीर्थे भिन्नविषये तीर्थे श्राद्धे ग्निकारणाभावः कार्यं श्राद्धमामान्नेन कर्त्तव्यं यथा लघुहा
रीतः श्राद्धविघ्ने द्विजातीनामामश्राद्धं प्रकीर्तितं अमावास्यादिनियतं माससंवत्सरादृतं तिमतान्हं चमापिण्डं च यथा श्राद्धं महालयं आपन्नोपि न कुर्वी
त श्राद्धमन्नेन कर्हिचिदिति वचनात् श्राद्धविघ्ने पिपाकेनैव तत्कारणिकस्यैव न तु निरग्निकस्य न स्याम नेव कर्त्तव्यं पुनरपि निःसेनैमित्तिकं पुत्रजन्मनि मे
अपत्नीकः प्रवासी च यस्य भार्या रजस्वला आमश्राद्धं द्विजैः कार्यं शूद्रेणैव सदैव हीति शूद्रस्त्रियोऽपि अधिकारोऽध्यनेऽप्रमाणाभावात् तीर्थेत्वामा
न्यप्रकारः सर्वेषां एवमावाहने तीर्थे मुण्डनं तदनन्तरं ततः स्नानादिकं कुर्यात् श्राद्धं समाचरेत् काशीखण्डे यदृष्टं तीर्थप्राप्तिः स्नातदहः पूर्ववासरे उपवासः
प्रकर्त्तव्यः प्राप्तेहि श्राद्धदो भवेत् उपवासेन ततः कुर्यात् क्षिप्रं हनिष्यन्त मुण्डनेन च लोकः मुण्डनं चोपवासश्च सर्वतीर्थेष्वयं विधिः वर्जयित्वा कुरुक्षेत्रं विशालां वि
रजां गयां मधवान्तां प्रति सर्वान्केशान्समुद्धृत्य छेदयेदंगुलद्वयं एवमेव हि नारीणां शास्त्रस्यैव वपनक्रिया जीवभर्तृकाणामपि मुण्डनं पिण्डदानं च तत्रस्तं विना

CC-0 Dharmartha Trust J&K. An eGangotri-Vaidika Bharata Initiative

१८ तीर्थं विनापत्नं मातापित्रोर्मृतिं विना गोपीवापाग्रपति लोमानि सप्तत्रः पितृघातकः प्रतीति पितृकालानां तुकं भेकर्कटे चैव कमां पां कार्मुके रवौ रोमवं
18 रुंगरूपस्य पितृश्राद्धं परिपतेपमः ॥ षड्विंशन्मते कन्यागते रवौ कर्कटके चैव धाभागद्रूपं संगते तद्धनुः कुंभे र्धभागं च पूर्वमेव परित्यजेदिति महेयात् इति पात्र्यर्थम।
पितीर्थस्नाने तत्रयेतानाग्निः प्रतिकृतिकुशामपीं तीर्थवारिणि मन्त्रपेत मन्त्रपेत्वपमुद्दिश्य सोऽष्टभागफलं लभेपेत् पोऽम्नेनतीर्थयात्रां कारयेत स्व चतुर्गु
णफलं प्रभासखंडे पश्चात्प्रकारपेतुल्यानी तीर्थयात्रां नो श्वरः स कीयद्रूपपानाभ्यां तस्य पुण्यं चतुर्गुणं तीर्थयात्रां भेषप्रकारः स्योऽस्य तीर्थमेकां प्रातः श्राद्धं
विधायव गणेशं ब्राह्मणांल्लब्ध्वा भुक्त्वा प्रस्थितः गान्तु धीरिति स्कांदलिंगात् गोमतः तीर्थपात्रा समांप्तेपा पांप्ता मागमेपिच श्राद्धं प्रकुर्वीत वहुतर्पि
सम्पत्तिमिति वृद्धिश्राद्धं वहु सर्पिः प्रयोगे प्रति पात्रं तु पोजनत्रयमिष्यते होंकलानुविधिवन्नतः श्रापात्सिता स्मिने इति तीर्थविधिः अहणा श्राद्धमपि तीर्थ
र्थ श्राद्धं तत्सर्वं कर्तव्यं पिंडदानरहितमिति विशेषः पुत्रे जाते व्यतीपाते ग्रहणे चेन्दुसूर्ययोः श्राद्धं कुर्यात्प्रयत्नेन पिंड निर्वपणं विना इति स्मृत्तावली श्राद्धवि
प्रेतु विघ्नस्य निमंत्रणोऽप्ययं निमन्त्रितेषु विप्रेषु प्रारब्धे श्राद्धकर्मणि निमंत्रणाद्दिविप्रस्तावाध्यायादिवरस्य च देहे पितृषु तिष्ठत्सु नाशौचं विद्यते क्वचित्
इति प्रास्ते कर्तुस्तु विघ्नुरहब्रतपत्नि विवाहेषु श्राद्धे होमे र्चने जपे प्रारब्धे सूतकं न स्यात्ह्यनारब्धे तु सूतकं श्राद्धे प्रारंभस्त्वे नेवोक्तः प्रारंभो वरणं यज्ञे संकल्पो व्रत
सत्रयोः नांदीमुखं विवाहादौ श्राद्धे पाकपरिक्रिये ति ना शौचं नांदीमुखं विविधिः स्मृत्यंतरे एकविंशमहर्यज्ञे विवाहे दश वासराः त्रिषट् चौलोपनयने नांदीश्राद्धवि १८
धीयते पार्वणे कोद्दिष्टादौ प्रतिवंधा शिष्टानादिति प्रेतदाह श्राद्धविघ्ने समुपन्ने त्पाह विहिते तपाए कादश्या प्रकुर्वीत कृष्णपक्षे विशेषतः अशौचेनरविघ्ने
विशेषतः स्त्री अस्तु विक्तेमभुक्ता पा मपितृपाहेर नोदर्शने आग्रपादं श्वार्त्तवे देशकालानां विस्मये तत्र पस्थिते आमश्राद्धं द्विजैः कार्यं शूद्रः कुर्यात्सदैव हि अकरणे दोषमप

CC-0 Dharmartha Trust J&K. An eGangotri-Vaidika Bharata Initiative

यो ग्रहणादिजाते रजस्वलायां भार्यायां तथा देहे परित्यजेत् सर्वे नरकमाप्नोति यावदाभूतसंप्लवं मासिकानि सपिण्डानि अमावास्यां तथा द्विके अन्नेनैव तु कर्तव्यं
आम्रेयो रजस्वलायां पुत्रस्तिकं तके पंचमे दिने देयं मासिकं निषेधे मनुः आह पंचमे दिने कुर्यात् रजस्वला पुत्रः पित्रोः प्रकुर्वीत मन्नादि शुचिर्यतः इत्यत्र कर्मते।
केचोदिह्य मासान्ते आह पूर्वं न तु पाणयोः पंचमे दिने पार्वणे श्राद्धे चतुर्थे आह द्विनेश्राद्धे तत्र माधवीपिकालादर्शे अप्यप्रगः देयेपितृणां श्राद्धेन आशौचं
जापतेपरा आशौचे तु अतिक्रान्ते तस्य आह प्रदीपे आह चिन्तामणौ च प्रतिसंवत्सरं श्राद्धमाशौचान्ते तत्र पतन् मलमासेपि तत्कार्यं मिलितमाघाचाभावे
ते आशौचान्ते दिने एव एतन्मासिकादिकपरं न दर्शादिकादौ तत्र महालयपक्षस्य पक्षस्य आह लोपेप्रायश्चित्तमेव न तु गौणकालेकरणं तत्रापवादः चे
द्रिदितानोनिमोनाक मर्णा समति क्रमेणान्तकव्रतलोपे च प्रायश्चित्तमभोजनमितिमनुक्तेः इदं तु पार्वणपरं आशौचान्ते पिकदाचित्केन विद्द्भुनात्र
पाक्षात्राश्रंभवेतदाहृद्यामः आह विप्रे सप्तमले श्राद्धमतमतके अमावास्यां प्रकुर्यात् हेतु दर्गे केमनी षिणः अमावास्यामहालयं पुण्यदिश्राद्धे तु
श्राशौचान्ते द्रोशषेच पंचमेद्रि एव पाके नेव कर्तव्यं स्मार्तदर्पणे मन्नादेवमपि इत्येवं पाश्राद्धेमहालयं आपन्नोपि न कुर्वीत आह माकेन करदिचित न
त्वेकपत्निसु भार्या रजोदर्शने पंचमेद्विषार्वणं कुर्यात् बहुभार्यस्तु तस्मिन्न वा दिने कुर्यादितिचेन्नभार्यापा आह शौगाक्षात् आमस्वरूपमाह आमंदद्
सकौ तेषरघाहामं चतुर्गुणं द्विगुणं त्रिगुणं वापि तत्कगुणामयपेत् सिद्धान्ते तु विधिर्यः प्यादामश्राद्धप्रसौ विधि आमिष्पसमर्पः वाणरे अमम्यो
न्नदानस्य धाम राशिं स्वशक्तितः प्रदद्यात् तु हिजातिभ्यः स्वसाल्या मपिरदिता धर्मसरीपितु आमं चतुर्गुणं दद्यात् यवाद्दिगुणं तथा हेमचाष्टगुणं तद्दद्यात्
मेहेमप्य सौ विधिः आमे हेमतया निसमारी श्राद्धे तेषेव च अनीपातादिके श्राद्धे नियमान्तरेनोपेते महापाकान्नमुद्दमसक्रमिः पापहेनवा पिंडदानं सक्र

CC-0 Dharmartha Trust J&K. An eGangotri-Vaidika Bharata Initiative

१९ कुर्वीतआमेहेम्नेकृतेऽपि आमश्राद्धेवहुतौवप्रेतश्राद्धेतथैवच विकिरंनैवकुर्वीतमुनिःकात्यायनोऽब्रवीत् आमश्राद्धेनाग्नौकरणंवर्जितं नति
19 प्रस्थविहीनंचकर्तव्यंसमानवैश्वदेवं आवाहनाग्नौकरणंविकिरपात्रपूरणं तृप्तिप्रश्नंनकुर्वीतआमेहेम्नेकदाचनेत्युक्तं प्रतिग्रहणमात्रीदेवताद्यः आमान्नग
न्धादिदानं आमान्नदानपिण्डादिमेवतत्पपिण्डदानंप्रस्थवनेजनादिसर्वंकर्तव्यं तत्रपूर्वाह्णेकार्यं हारीतः आमश्राद्धंतुपूर्वाह्णेएकोद्दिष्टंतुमध्यतःपार्वणं।
चापराह्णेतुप्रातःवृद्धिनिमित्तकं एतद्द्विजविषयंशूद्रेतुअपराह्णएव हेमश्राद्धकाल सर्वतःपुत्रजन्मनिकुर्वीतश्राद्धंहेम्नैववुद्धिमान् नपक्वेननचामेनतत्
सिंशल्लिर्वपेत्तथा सक्तुमूलफलंतस्यपापंसवाभवेत्स्मृतं हेमश्राद्धेपिण्डदानेनेतिहिरण्यदा षट्त्रिंशन्मते नामश्राद्धेनौकरणंविकिरंनोल्लेखंदीपते नत्रिम
स्यापिनैवात्रकर्तव्यःकेनचित्क्वचित् गंधादिदानपितृपूजनदक्षिणासंकल्पःकर्तव्यः हिरण्यादिश्राद्धेपर्युक्षणग्रहणोनदोषःव्यासः हिरण्यमामश्राद्धेपल्लवं
पत्रस्त्रिपादिनःपश्चात्विनियोज्यसमाधुज्जीवनाद्व्यवहाराणांतत्समाप्ये तेनापिश्राद्धेवैश्वदेवादिनकार्यं शूद्रस्यभोजनाय षट्त्रिंशन्मते आमंशूद्रस्यपक्वं।
विप्राहिकंप्रतिगृह्यते तत्सर्वंभोजनायालेनिमेनैमित्तिकेनच अंगिरा शूद्रवेश्मनिविप्रेणक्षीरंवापरिवादृधि निवृत्तेननभोक्तव्यंशूद्रान्नंतत्पितृस्व
ते पाराशरः नाचमत्वतिशूद्रान्नपायसंतस्यपातिहिंसः।द्विजातिकारसंज्ञंहृतर्वंतन्नविरुध्यते सपिण्डश्राद्धान्तक्रोसंकल्पःसंवर्त समग्रपल्लवशाक्तोतिक
तेनैवदर्शपार्वणं अपिसंकल्पविधिनाकालेतस्यविधीयते पात्रभोज्यस्यचान्नस्यत्यागःसंकल्पउच्यते ततोमन्त्रेणवाहनंचाप्यग्नौकरणमेवच १९
पिण्डांश्चविकिरांस्तेषांश्राद्धेसंकल्पसंज्ञके सर्वथानतुनलोपोपिआमान्नगंधादिदानमन्नसंकल्प देवलःपिंडमात्रंप्रदातव्यंअभावेद्रव्यविप्रयोःश्राद्धपा
दनित्यमातामहेवल्लिपाणोनापिवाद्रूरवहिरुः किंचित्प्रसिद्धस्मृतिकारःस्मृतिपदकेमातृकादिकृतेति तत्रानिताग्नेर्दर्शपात्पिण्डमात्रप्रदानवर्षपेत तिलदर्भैःपितृत्वान्नपं

CC-0 Dharmartha Trust J&K. An eGangotri-Vaidika Bharata Initiative

वेष्टनपूर्वकं भविष्ये अग्निनावाहरेत्कं हेश्राद्धकाले समागते तस्मिन्श्रो पवसेद्द्विजान् पेहुश्राद्धं संहितो विष्णुः अप्रसमर्पोत्नरानस्यधामसर्पिस्तुश
क्रितः प्रशस्य तितितिलान्नाधिपस्वसासौ वापिद्वित्रिणमर्वाभावे वनं गताश्राद्धकाले तेन सभासरवेरे गत्वारणपमेमानुष्यमूर्धेवाहुविशेमरः निरन्नो निर्द्द
नो देवाः पितरो मानुषाणां कृपाः नमेस्तिपितृन्नेनधुनेन भार्याश्राद्धकृपर्येव पितरः कर्णमिवनं भविष्यपहनुपन्नयापैवैभुंजीक्ष्नौ वर्त्तेनि मारत्नस्य श्राद्धूर्णमेनरे
वनो मरन्नंमस्वंरपक्षे पितृदेवताधाः श्राद्धापचोस्विप्यभुजीनतो वेदिनाचरात्रिंसमुपोष्यतिष्ठेत भवेत्सवेतेननतेषामरणेनमुक्तः पितृदेवतानो जीवत
पितुः श्राद्धमाह उद्वाहेपुत्रजनने पुत्रे धामसोमिके मखे तीर्थेब्राह्मणागमे आपातेषु रेतेजीवतः पितुरितिमेत्रपुरिशिष्टे निर्ग्नेरावश्यकश्राद्धनिमित्तानि
अमावास्याः सर्वाश्च तस्तोष्टकाः माघीश्रावणपाग्रहापणप पूर्णिमास्तिस्रः आश्विनकृष्णपक्षस्तत्रमसीपत्रपोर्णमासी गजच्छायाव रसूर्यग्रहणं त्रीहिय
वपाकोतीर्थप्राप्तिः आदौ नत्त्रावर्षितिः सर्पस्य नवान्नभक्षणं आभ्युदयिक श्राद्धनिमित्तानि वर्णश्राद्धमावश्यकं अकारणेनिष्ठापदेशानि २
श्राद्धविवेकः पूर्वोक्तं तान्निरासनकर्ते तेभ्यं तथाहे विशेषः संग्रहे मातापित्रोरादिके तु विवाहादिषु सर्वेदा तिलाः पिण्डाः प्रहत्यान्नमश्राद्धेविप्रज्जेपेत
श्रीदशोवंशाह्वापनद्घातन्नस्मोडे शाद्रापचानुयेमाप श्राद्धोच्छिष्टं नत्वापपेत तथा कामं द्वादशसर्वेतु शिष्यापवसुनापव अपावृत्यतिश्राद्धानि वे
त्रभुक्तं तत्रीपाप्राशं भः एकाकोमाघ्विनेकगिधाने हेभुवः प्रतिमंत्रं त्रिशतंवारं जलेजपेत् मन्वादेयेपदस्यानाकुरुतेनैववापिपृश्नि अमावस्तु
गक्षान्तिध्रुतिपातमालपाः अनष्टमाचपूर्वेकृ छायावृसः प्रकीर्तिता १ मन्वादितत्रवक्ष्यामि अश्वयुक्शुक्लनवमी द्वादशी कार्त्तिके तथा तृतीया
चैत्रमासस्य तथा भाद्रपदस्यच फाल्गुनस्य त्वमावास्या पौषस्यैकादशी तथा आषाढस्यापि दशमी माघमासस्य सप्तमी श्रावणस्याष्टमी कृष्णा तथाषाढी

CC-0 Dharmartha Trust J&K. An eGangotri-Vaidika Bharata Initiative

२० चतुर्थी या कार्त्तिकी फाल्गुनी चैव मैत्री पंचदशी तथा ॥ अमावास्याष्टमी विहाय पक्षयोः शुक्लायाश्च या ॥ अथ युगादिः तत्र ब्रह्मपुराणे ॥ वैशाखमासस्य तु या तृ
४० तीया नवम्यसौ कार्त्तिकशुक्लपक्षे ॥ नभस्यमासस्य तमिस्रपक्षे त्रयोदशी पंचदशी च माघे ॥ अथ प्रकचतत्रदेहं तत शिशिरायोश्च तुल्यमपायत्तागाम अष्टमीष्टु
कार्त्तिकी स्याच्चैत्रलायनो का ॥ अत्र पिंडरहिते श्राद्धं तत्रोक्ते कालादर्शे विषुवायनसंक्रान्तिमन्वादियुगादिषु विहाय पिंडनिर्वापं सर्वं श्राद्धं समाचरेदिति ॥ अथ श्रा
द्धोत्तमदेश्राद्धभोजनसमयः पश्चिमे सूतके मृतके चापि ग्रस्तयोः चंद्रसूर्ययोः भुंजानोऽकृतस्नानं न भुक्तात्तु नाकेभृजेदिति ब्रह्मपुराणे ॥ नवश्राद्धयाम
पात्रकालस्य गृहभोजने नाशिनां भाषने गर्भभुक्त्वा चान्द्रायणं चरेदिति शातातपस्मरणात् ॥ मलिम्लुचाघोरशश्राद्धेकुमारीदिं दुर्ब्रतं द्विजरतितथा ॥ श्रा
केयामद्युद्दिश्य श्राद्धमेकादशाहनि ॥ ब्राह्मणस्त्रभुक्त्वा त्रिषु चान्द्रायणं चरेत् ॥ ब्रह्मोदनेन सोमे च सीमन्तोन्नयने तथा ॥ जातश्राद्धे नवश्राद्धे द्विज
श्चान्द्रायणं चरेत् ॥ एकादशाहे श्राद्धे भुक्त्वा पंचसप्तमेन तथा ॥ उपोष्य विधिवत्स्नात्वा कूष्मांडैर्जुहुयाद्घृतं ॥ विष्णुनाप्युक्तं प्राजापत्यं नवश्राद्धे पादोनं चाघ
मासिके त्रैपक्षिके तदर्धं तु पंचमअहिमासिक इति ॥ इदं चापद्विषं अनापदि तु चांद्रायणं नवश्राद्धे प्राजापत्यं तु मासिके इति हारीतः प्राजापत्यं नवश्रा
द्धे पादोनं चाघमासिके त्रैपक्षिके तदर्धं स्यात् मासिके द्वैमासिके तथा ॥ पादोनं कृच्छ्रमुद्दिष्टं षाण्मासे च तथाब्दिके ॥ त्रिरात्रं चान्यमासेषु प्रत्यब्दं चैकदिनः स्मृतः त्रि २०
नियम्य त्रिंशन्मतो कृच्छ्रं अन्यत्रिपादिश्राद्धभोजने तानापदि तत्रैव विशेषमुक्तः चांद्रायणं नवश्राद्धे पराको मासिके स्मृतः त्रैपक्षिके सांतपनं कृच्छ्रमास
द्विये स्मृतं त्रिपिपक्षनवश्राद्धे तनमेनत्तु दानत्तं वैश्यस्याद्धं हिकंप्रोक्तं त्रिपादनुमनीषिभिः शूद्रस्य तु नवश्राद्धे चांद्रायणमुदाहृतं मासिके चांद्रायणं मासे
त्रिपक्षे तदर्धं स्मृतं मासद्वैपराकः स्यादूर्ध्वं सांतपनं स्मृतं मासिके च पिप्युक्तानु ब्राह्मणेः शोचेच्चान्द्रायणं तपने द्विजः एतेन्कामतः अभ्यासे पारातः ब्राह्मणस्मृत

CC-0 Dharmartha Trust J&K. An eGangotri-Vaidika Bharata Initiative

यो भुक्त्वा मासमेकं व्रती भवेदिति अज्ञानानुष्ठानेषु एकाहं वा अहं पंचमासरात्रमभोजनं ततः शुचिर्भवेद्विप्रः पंचगव्यं पिबेन्नरः यत्नेक्रमेणोदं आमश्राद्धम
सांवत्सरिके तु आमश्राद्धे तथा भुक्त्वा न सकृच्छ्रेण शुध्यति सांवत्सरिके तथा भुक्त्वा त्रिरात्रं तत्परो भवेदिति महालये न गुरुः सापिण्ड्याभिधानात् ब्रह्मचारिणा
स्तु तद्यथा मासिकादिषु पोष्यश्रीपानं ब्रह्मचारी व्रते द्विजः त्रिरात्रमुपवासोऽस्य सापिण्ड्ये तु विधीयते प्राणायामत्रयं कृत्वा घृतं प्राश्य विशुध्यतीति इदं मत्वा
न विषयं कामतोऽपि स एव ह मधुमांसं तु पोष्या पाद्धाद्देषु न क एव वा सानामपत्स्यं चरेन्नरः अन्नशेषं समापयेदिति आमश्राद्धे तु सर्वत्रापि। आमश्राद्धेन
ददं तु माजामपरं तु स वेदेति षट्रात्रं शान्तमेभिधानात् अथ शुद्धिः श्राद्धे स्त्रीदामसपिण्डीकरणात् द्द्दुयावद्वत्सरं भवेत् तावदेव न भोक्तव्यं तत्परं निक
स्य च न वर्षान्तसपिण्डनेप्येतद्धेत्मं तावन्नितु संप्राप्ते यावद्वत्सरमेव वहिः श्राद्धमकुर्वीत न कुर्यात्छ्राद्धभोजनं प्रथमेऽब्दे निमज्जाच द्विजातये मास
भक्तेन ततोऽपरं षण्मासे श्राद्धं भुक्त्वा तु षण्मासिकमिति किंच समस्ते तत्सारे मम त्रिंशद्वयो मासान् श्राद्धे भुक्ते न मोहतः स पंक्तिदूषितः पापः प्रेताशी च भ
वेत्तु सः ततोऽपरवर्षसमाप्तौ च तुर्थीभेच तुर्थीत गाशुद्धिः श्राद्धं कार्यं ततः एकोद्दिष्टं मासं मासं एकोद्दिष्टं तु कर्तव्यं पित्रोः क्षयेऽहनि एकोद्दिष्टं परित्य
ज्य पार्वणं कुरुते नरः अकृतं तद्विजानीयात् स्वेच्छा पितृघातकः एकोद्दिष्टं सावपकर्तव्यता ब्राह्मेषु प्रतिसंवत्सरं कार्यं मातापित्रोर्मृतेऽहनि पितृव्यस्याप्य
पुत्रस्य भ्रातुर्ज्येष्ठस्य चैव हि भगिन्याः सर्वेषामेव श्राद्धानां श्रेष्ठं संवत्सरं मतं तथा भोजकोपत्नुवैश्वानरं कृते मिलगाधिपः मातापितृभ्यां सततं वर्षे वर्षे।
मृतेऽहनि सपातिना कं पारतामिश्रनामनामतः तत्र नानामरतिष्ठ एकोद्दिष्टं पार्वणं चोक्तं भुक्ते चेमावेतौ श्राद्धे प्राणायामान् षडाचरेत् उपवासः स्त्रि।
मासादिषु तत्रांतरं प्रकीर्तितं प्राणायामत्रयं पंचहुरावहोरात्रं सपिण्डने पितृश्राणि निवृत्तसर्वमासः सोमाभारानिष्ठान्नं नागं कृत्वा नपैवगा वासायरत्ना।

CC-0 Dharmartha Trust J&K. An eGangotri-Vaidika Bharata Initiative

२१ विधिवत्तर्पितुर्दानस्यफलमाप्नुयात् अथ मातृतरणानि शंसिः आदित्यपुराणे यतः सौत्रामणीकर्तुर्यदि शक्तिर्नविद्यते महासरस्तथावापीकूपं कर्तुं वराधिका
एवंकृतेमातृतरणान्मुक्तो भवतिमानवः सद्दक्षिणं कांस्यपात्रं दत्वा च प्रमुच्यते गुरुकांस्यस्यपात्रस्य अश्मातांपलानां पंचविंशतिं तिलानां प्रस्थमेकं सुव
३। र्णमाषश्चतुर्थमात्रोपरि विधारयेत् वस्त्रेणावेष्टयेत्पात्रं प्रधानेनसुभक्तितः स्नानंकृत्वानिमग्नः पापं पितृन्देवांश्च तर्पयेत् ततोभिपूजयेद्धेनुं शंकां हरिंवा
हरिं गोमयेनाघृतं लिप्य समस्थाने च मण्डले लिखेत्सप्तदशारं च क्रमेणापचंदनैः ततोवह्निंस्थापयित्वा होमं कुर्याद्घृतैस्तिलैः तत्रपात्रंप्रतिष्ठाप्य
जपेन्मंत्रं भावतः ततोब्राह्मणमाहूय पंचहुमजासुतेपुतं पादौप्रक्षाल्यविधिवत्मातृश्राद्धं समाचरेत्॥ अथकृत्स्नपापशान्तिमाह वामनतवामेयगाय
हेमाद्रिसोमार्ध्यांसे कांतिसुपुण्यादिषु तथामरपिपद्मनाः पापहीनमानवः तदक्षयफलं सर्वंपुराणोक्तं महेश्वर जीवतांभूषयेद्वस्त्रैर्मात्रैर्विविधभूषणैः
दत्वाविप्रस्यपात्रं तु होमं कुर्यात्स्वपल्लतः सोपस्करैः सत्ताम्बूलं तन्माभ्यां विप्रविसर्जयेत् अन्येषामपि विप्राणां भोजनानि प्रदापयेत् प्रदानेनमन्त्रास्तु कांस्य
पात्रंमयादत्तं मातृत्राणकाम्यया भगवंस्त्वन्तुभ्यं यथाशक्तिस्तयावद दशमासाश्च रम्ये जननमातृस्थितस्यमे क्लेशिनाबालभावेन सततंनोहि
जोत्रम पूयमूत्रादिसंलेपलिप्ताया च मयाकृता भवेत्तेवचनाद्घस्मयमुक्तिर्भवेद्गुणान् कांस्यपात्रं सुवर्णंचतिलानवस्त्रादिदक्षिणां सप्तधान्यं मयार्
तेमरणान्मुक्तिर्भवेन्मम कांस्यपात्रप्रदानेन ततस्तानेप्रसादतः तथाहेमप्रदानेन परमात्मानमर्चय आच्छादनेन वस्त्रेण तथैवास्मद्दक्षिणाविप्रान्तु दान २१
दानेनपरमात्मासुपूजित तिलसंख्याकृतं दुःखं जननमातुमममे इति तिलपात्रप्रदानेनकृच्छ्राणात्मुक्तोभवाम्यहमितिततः शक्त्याहिरण्यं दक्षिणां दद्यात्
पात्रदानेननननसंभवाट्टणा त्वमुक्तोत्वतिविप्रस्यपाठ्यति पुनर्मातृतिथिर्होमं कृत्वा विप्रं विसर्जयेत् पापशक्ति ब्राह्मणान्भोजयेत् इतिमातृतरणविमुक्तिविधि।

CC-0 Dharmartha Trust J&K. An eGangotri-Vaidika Bharata Initiative

धिः इति श्रीरुद्रमल्लिकापद्धत्युद्धारः गरुडपुराणे अथ जीवच्छ्राद्धं सपुत्रो वा सपुत्रो वा नरो नारी यतस्तथा जीवन्तोपि स्वयं कुर्यात् मृतो मोक्षमवाप्नुयात् १
हेमाद्रौ ॥ लैंगे च ॥ सर्वेषु कुर्यान्न कुर्याद्वा जीवन्मुक्तो यतः स्वयं कालं गते द्विजेभ्यो मोक्षरते द्वापि दद्यात्तथा पुत्रकृतमशेषं च कृत्वा दोषो न विद्यते जीवन्नपि वि २
धिवत्तत्र चोक्तं नित्यं नैमित्तिकं यत्तु कुर्याद्वांसमजेन वा बाधते यदि मर्त्ये तस्मिन्नेवाशौचं विधीयते सतकेन च संदेहः स्नानमात्रेण शुध्यति एतेषां गिरिविषयं
च योगमार्गरतोपि वेति तस्माद्युक्तं जीवतोपि यद्दानं यद्दानि सर्वं वस्त्रं निवीहा च त्रयोदश योदशानि मतस्येह जीवतोप्यात्महेतवे सुखी भूत्वा स्व
मार्गे वन्ततेप्यमगच्छति सर्वेपि स्वात्मप्रोक्तानि यदाम च त्रयोदश योदशानि मतस्येह जीवतोप्यात्महेतवे सगच्छति परं स्थानं महाकष्टविवर्जितः इति श्री स्व
ल्पानाथयुक्तिश्रद्धशब्दालेख्यकृमप्रकाशे श्राद्धप्रकरणं ॥ श्रीगणेशाय नमः सप्तके मन्तके भुक्तो गृहीते शशिभास्करे ॥ अस्या यो वा स्त्रियं वा भूपः पु
त्रो भवेत् मा पतत्त्ववः १ अष्टमस्थे मतिग्राही कृत्स्नेत्रे च भूपः पुत्रो भवेत् तथापि मनस्त्रः सूत्रश्राद्धं संगमात्रेण २ तत्र कुर्याद्रूपं कुर्याद्देवे नमस्म
विते सचैलं गतायजेनाप्यजपेद्रहस्यनकं ३ अंगिराः अनिर्मन्तशयानेषु मेषचोभयतोमुखी कालेत्रेव गृह्णानो न भूपः पुत्रो भवेत् ४ पाप्मेमह
देवानि पवित्राः गृह्णन्ति ताननदुर्बलाः वृक्षाणां द्विजवेऽज्ञायते व्रततस्मा: ५ तथानैवेश्च सत्वात् भूमिदानं च गोऽश्वं नैकेनेन भवेत् गृहानं वन्मोत्र
मवाप्नोति वृद्धां स्नानं सयपः ६ मनुः हिरण्यं भूमिमश्वं गां मन्त्रा पिपिल्लितान्यते अविद्वान्प्रतिगृह्णानो भस्मीभवति दारुवत् ७ मांसेन तस्मान्नी पर्येन
गृह्णीयाच्चीर्णे यापतन्ते तु चाविनिमित्ते तु सर्वे तु न मयतो भवेद्विजः ८ यात्रेन न गौ पूर्यमतिगृह्णीयात्सालोः कण्ठगतैरपि अपि कामाकुरोतं तूरेकारतां तिमातरे
९ यन्तु लोम्या हृतः हेवं मतिग्रहात् विभवेत् नैवं तत्स्य परे लोके नापन्त्यो कोदुरात्मनः १० स्कांदे तीर्णद्रह्यक्षातिमात्रं तु परतः हेतु मुच्यते आदिमपुराणे भारु
CC-0 Dharmartha Trust J&K. An eGangotri-Vaidika Bharata Initiative

२२ शुल्कं च तुर्दशं पांपा वदा कमनेज लं नावद्धर्मविज्जो नीपान्नः पुंश्चली (यु)मत्ते ११ इमा द्वौ ग्राह्णाः प्रतिगृह्णीयात् सर्वं साधतः सदा अश्वं च मणि मानं तं गन्ति न जो।
22 हा निवर्जयेत् १२ अभावे त्वरे तीर्थे चैव प्रतिगृह्णीयान्न सगोत्राज्जिन्नुर्वलः दपाणामर्जितं द्रव्यारे वं कुर्वन्न हीयते १३ कृष्णाजिनं तिलान्माहीनमूपः पुरुषो भवेत्
परस्मे गृहीतापां तु तस्यां वे पुनः संस्कारमर्हति १४ शाखां रत्नकारवल्लाणि प्रतिगृह्य प्रमत्तस्य चनरकान्निवर्तते धेनुं तिलमयीं तथा १५ मनुः प्रतिग्रहसमर्थोपि स
संगतत्तु वर्जयेत् प्रतिग्रहेण ह्यस्याशु ब्राह्मं तेजः प्रशाम्यति १६ मनः जपहोमैस्तैसैतेपाजनाआपर्ने कृतं प्रतिग्रहनिमित्तं तु त्यागेन तपसैव च १७ सर्पाद्रुण
वमेवा इप्रतिग्रहेण विप्रो गो ब्राह्मं तेजः प्रणाश्यति दुष्टः प्रतिग्रहेणा तेनि पतो भवति किल्बिषी आपः स्वर्गोपि पृष्टः सो हीयते स प्रतिग्रहात् अतः प्रतिग्र
हे कृत्वा प्रायश्चित्तं समाचरेत् १९ कृष्णाजिनं प्रमीतस्य प्राण्वा कालपौरुषं प्रतिगृह्य वाजरुद्रेन भूपः पुरुषो भवेत् २० धामादिद्रपापवर्तताः एषामन्यतमं
गृह्णन्नभूपः पुरुषो भवेत् २१ अश्मैापुहुतो भूमिपः सपङ्क्तिरपेक्षते नाके पमते घोरे नामेकविंशति २२ तस्माद्भूमिं च मत्स्लीवमातङ्गवंगनान्तथा परे
रपन्नः तो दृष्टामसवः आत्मानं मामिमज्जेत् २३ एतेन मुच्यते पापादन्यपानं रकेंद्र जेत् कृष्णाजिनं स्नत शाण्डा दासी गृहं गजं स्तथा २४ लवणं हिमुखी पुनर्भवा रात सत
प्रतिगृहाः तु खा पुरुषमुख्यानि महादानानि षोडश २५ तेषामन्यतमं गृह्य प्रायश्चित्तीयते द्विजाः अमपानं केमपाति ये न तमनु गच्छति २६ चतस्त्रैव पापानावो
ल्लहेमविनिर्मितो गोसहस्रं समुद्रतादेतद्येषु पाप्मनाः २७ एतान्नु द्विजवर्षेण वर्जनीयाः प्रायश्चः सामर्थ्येनापि प्रतिग्रहस्त्यागे मद्रव्यत्वं प्रतिग्र २२
हसमर्थोपि नाददीत प्रतियहं पेलोका दानशीलानां प्राप्नोति पुष्कलानि निपातककल्कः एताः ग्रासा पत्र कर्मणि पाधेनुर्या धेनुव्रतकर्मणि प्राय
श्चित्तं निमित्तं प्रायश्चित्तं होमार्थं पापं च दुर्वला २८ मधुपर्के च पाद्ये तु पाद्ये तु कर्म सिद्धये एताः सर्वा द्विजो विद्वान प्रतिगृह्य पतत्यतः २९ लिप्यते नैव पापेन पद्मप

CC-0 Dharmartha Trust J&K. An eGangotri-Vaidika Bharata Initiative

ऋषिरेवामसा कन्याप्रतिग्रहः सर्ववर्णानान्नानिदोषकृत् १० कन्याप्रतिग्रहस्तस्माच्छाम्यते म् ह्यानतः सर्वैरपि तथा वर्णैः कृत्वा कन्याप्रतिग्रहं ११ कुशाः शाक

२३ पयो मत्स्या गन्धाः पुष्पं दधि क्षितिः मांसं शय्यासनं धानाः प्रत्याख्येयं न वारि चेति याज्ञवल्क्यवचनाच्चैते ग्राह्याः ननु प्रतिग्रहात्ब्राह्मणस्तेजः प्रशाम्यति न भयः

पुनर्भवेत् नरकान्न निवर्तते तस्मादितिनिषेधः वचनैः बहुरनर्थकृत्त्वात्कथमपि किंचिदपि प्रतिग्रहो न कृतव्य इति चेन्न स्वधर्मे निधनः श्रेयः परधर्मात्स्वनि

९३ ष्ठितादिति भगवद्वचनात् प्रतिग्रहोऽधिको विप्रे याजनाध्यापने तथा इति याज्ञवल्क्यस्मृतेश्च सत्प्रतिग्रहं कर्तव्यं किंच भूमिदः प्रतिग्रहीता भूमिं पश्च

अपच्छति तौ सर्वपुण्यकर्माणौ नियतं स्वर्गगामिनौ इति महाभारतीयवाक्यसत्त्वेन प्रतिग्रहं प्रशस्तमिति सारिण्यात्वं मेव कार्यं वस्तु हि भास्करोत्तरस्य पुत्रोति

गतं न हि भीमे एव मानवहस्तपङ्कं फलमपि मत्स्य वाचे स्थितं। स्वप्रेके च तस्मोतिवत्स पितिर्हिस्वपन्तिनातं सतातमेतत्सुखात्सिद्धेन महति कुर्वे सुकृता

प्येतां इति ज्वालानाथमिश्रकृते धर्मशास्त्रे सुकृतप्रकाशे असत्प्रतिग्रहस्यागमप्रकरणं।

२३

卐

CC-0 Dharmartha Trust J&K. An eGangotri-Vaidika Bharata Initiative

पत्र २२

CC-0 Dharmartha Trust J&K. An eGangotri-Vaidika Bharata Initiative